

הוספות חדשות

ל"מילואים והשמטות"

לספר

הדרת פנים – זקן

בענין
גילוח וגידול הזקן
– לאור ההלכה –

מאת
משה ניסן ווינער

אולי יצא
היא משהו בענין דברי אדם ויחיה ואולי יצא יפה
אולי יצא יפה ויהי ענין יפה/חיה.
דברי חיים אלה כפי שיהיה
אולי יצא יפה

“ולעצם הדבר לענין ד הוא עושה בכך דבר טוב ומועיל.
ואולי ע”י זה יתבררו ויתלבנו הדברים,
ויהי בכך הצלה מעון חמור”

(ממכתב הגאון רבי שלמה זלמן אויערבאך זצ”ל למחבר ספר “הדרת פנים זקן”
נדפס בס’ “הליכות שלמה” הל’ תפלה עמ’ י”א)

פתח דבר

תלי"ת והספר "הדרת פנים – זקן" (בענין גילוח וגידול הזקן – לאור ההלכה) נתקבל בהערצה ובחיבה יתירה, ועשה רושם עז, ובזמן קצר לאחר הופעתו בהוצאה השלישית כמעט וכבר אזל מן השוק, ונתבקשתי מרבים להוציאו לאור במהדורה חדשה.

בהוצאה הרביעית – העמדת להופיע בס"ד – יודפסו כמה מילואים, השמטות, הערות ותגובות – שהגיעו לידי בזמן האחרון.

ומצאתי לנכון לפרסמם גם בקונטרס מיוחד – עבור אלה שרכשו את ההוצאה הקודמת.

ואני תפלה שגם קונטרס זה יתפשט בקרב כל אחב"י שיחיו, ויעזרני השי"ת להמשיך בעבודתי לזכות את הרבים.

משה ניסן ווינער

עשי"ק פי חוקת, ז' תמוז ה'תשע"ג

ה

מפתח ותוכן הערכים

ט

מילואים והשמטות לפתח דבר

מוציא ספר לעולם מממונו – סגולה לזרעא חיא וקיימא

י

מילואים והשמטות למבוא

בהסרת הזקן ע"י מכוונות גילוח – ריבוי עצום של איסורים

יא

מילואים והשמטות לחלק א: לקוטי דעות

פסוקי תנ"ך / רבינו יהודה החסיד / רבינו אפרים ב"ר שמשון / שבלי הלקט / טור / רבי יונתן אייבשיץ / חתם סופר / בן איש חי / חפץ חיים / האדמו"ר מוהרש"ב מליובאוויטש / הגאון הרוגאצ'ובי / חזון איש / האדמו"ר מוהרי"צ מליובאוויטש / הגה"ק בעל אמרי אמת מגור / רבי יחזקאל אברמסקי / הגר"א קטלר / רבי ישראל אבוהצירא / שו"ת חשב האפור / רבי אלעזר מנחם מן שך / רבי יוסף שלום אלישיב / רבי חיים קניבסקי

כג

מילואים והשמטות למדור סיפורים

בירור מראה זקנו של הבעש"ט הק' / "לכבוד שבת" או "לכבוד עצמו"...

מילואים והשמטות לחלק ב: פרקי נימוק וסיכום

כו

פרק א. מכוונות גילוח

"פסק דין" מגדולי הפוסקים וראשי ישיבות / בירור מציאות של ה"מאשינא" לגילוח הזקן שאסר מרן החפץ חיים / הסומך על דעת יחיד נגד כל הפוסקים האחרים – מחוייב לאחוז ג"כ את חומרותיו – דברי הגאון רבי ישראל סלאנטר זצ"ל / המגלח זקנו במכוונות גילוח – תפלתו לא נשמעת ח"ו / בענין אם יש למסור מכוונות גילוח להמגלחים בתער – שיטת הגר"מ שך; שיטת הגר"א קוטלר: אינו כדאי לחלק מכוונות גילוח לאלו המגלחים בתער – עדות נכדיו / עוד בשיטת הגאון רבי אהרן קטלר בענין מכוונות גילוח / עוד בענין אם יש לסמוך על שמועות שגדולי דור העבר הקילו בדין מכוונות גילוח – עוד בבירור שיטת הגר"ע גרודזענסקי / שיטת שו"ת חשב האפור – מכוונות גילוח: תער ממש / עוד בשיטת הגר"ש אלישיב – אם יש לסמוך על בדיקת עור הפנים

להרגיש השער / עוד בשיטת הגר"ש אלישיב – ליכא היתר לגלח בשום מכונה / "אין היתר לשום מכונת גילוח" – הגאון בעל שו"ת שבט הלוי / אם איכא מכונת גילוח "כשרה" – דברי הגר"ח קניבסקי / עוד בשיטת הגר"ע יוסף / הסרת הזקן במכונות גילוח: ק"ו ממ"ש בשו"ת אגרות משה בענין חלב ישראל לבני ישיבות / דעת הג"ר אברהם ארלונגר / איסור מכונות גילוח מטעם אזהרת הקפת הראש / אורך המינימום בשער פאות הראש – שיטת הגר"ש אלישיב / מנהג חב"ד בזה / בירור שיטת האריז"ל בזה

לז

הוספות לדיונים נוספים בדין מכונות גילוח

הוספה לדיון א. אם יש עצה להקל ע"י זהירות שלא להדק המכונה לבשר / הוספה לדיון ה. אם יש להחשיב ההפסק הדק שבין הבשר והסכין להפסק / הוספה לדיון ו. אם יש מקום להקל מטעם דהמכונות הוי בגדר "כתישה" ו"טחינה" ולא "גילוח"

לט

פרק ב. אזהרת "לא תשחית את פאת זקנך" בהעברת הזקן שלא בתער

רבינו יהודה החסיד / מרן החתם סופר

מ

פרק ג. אזהרת "לא ילבש גבר שמלת אשה" בגילוח הזקן

שבלי הלקט / רבי יונתן אייבשיץ / כוונת הברכה "שלא עשני אשה" – על הזקן / שלילת הסברא דל"ש לא ילבש "כיון שנהגו כן" / גילוח העורף במכונת גילוח משום לא ילבש

מא

פרק ד. איסורי חוקת גויים בהעברת הזקן

התחלת גילוח הזקן במדינת אשכנז / עוד בסיבת המתחילים להסיר הזקן במדינת "ליטא" / עדות הגר"א קאלמאנאוויץ ז"ל בסיבת גילוח הזקן בישיבת סלאבאדקא / גילוח הזקן לשם שמים – כבר נוכחו לדעת כי פג טעמו

מג

פרק ה. סייג ומיגדר מילתא (ו"לפני עוור") בהעברת הזקן

רב שאין זקנו מגודל – מביא אחרים למכשול רב / גידול הזקן – סייג לשאר עבירות שבתורה / גזירת הפאות והזקן ע"י הנאצים ימ"ש – גרם שירד מהדרך / סייג בדורינו – להחזיק עצמו כחסיד / העברת הזקן – כעין הסרת המזוזה מביתו של ישראל / אי הנגיעה בזקן – גוררת עוד זהירות בקיום המצות

- ז הוספות למילואים והשמטות (התוכן)
- מו פרק ז. טעמי המצוה (ופשטא דקרא) – לאור ההלכה
שיטת רבינו אפרים ב"ר שמשון
- מז פרק ט. העברת הזקן ע"י סם (סך נשא)
כמה מהמסירים זקנם ע"י סם – עוברים על איסור הקפת הראש
- מח פרק יב. תלישה וסירוק (ונגיעה) של שער הזקן
עוד מקורות בענין סריקת שערות הזקן / עוד בענין אחיזת
הזקן ע"י ילדים קטנים / עוד בענין סגולות: גידול הזקן –
סגולה לזרע של קיימא / בענין קיפול שערות הזקן / הנחת
שערות זקן הנתלשים תוך הספרים
- נג פרק יג. עונשים
אם הלך בזקן בעוה"ז – דנים אותו בחסד וברחמים
- נד פרק יד. "מסירות נפש" שלא להעביר הזקן
מסירות נפש של בחורי גור / בענין מסירות נפש של חסידי
חב"ד מאחורי מסך הברזל / מסירות נפש על גידול הזקן
בארה"ב / גידול פאות גם בזמן הגזירה
- נט פרק טו. מניעות מצד כיבוד אב ואם
מרן החזון איש: אין להורים להביע דעה בענין גידול הזקן /
מרן החזון איש: "זקן אינו מדת חסידות, אלא עיקר"
- ס פרק טז. מניעות מצד שידוכים (ושלום בית)
מרן החזון איש: "אם ענין הזקן הוא כ"כ קובע אצל המדוברת
– סימן שאינה כראוי" / המחשבה שע"י גילוח הזקן ימצאו
שידוך יותר בנקל – כבר דחה ה"חפץ חיים" / גידול הזקן
כשזקוקים לברכת ה' בשידוכים / ברכה לבני הישיבות
המגדלים זקנם – הבטחת הגר"ע יוסף / מעשה נרגש
- סג פרק יז. מניעות מצד פרנסה [והשפעת גידול הזקן בעניני
פרנסה ובריאות הגוף]
- ה"בבא סאלי": אם לא תמנע בעלה לגדל זקן – יתכפרו
מחצית מעוונותי' / אם היו שומעים לדברי – כבר הי' נראה
שינוי במצב הפרנסה / אתה רוצה שהקב"ה יעזור – ואתה
בעצמך אינו מקיים רצונו / גידול הזקן – סגולה מיוחדת
להמשכת ברכת השם בריבוי / תורה וגדולה במקום אחד –
בשביל זה צריך לגדל זקנו

פרק יח. העברת הזקן אצל ש"ץ, כהן, שו"ב (ועוד) [ובירור

סו דין גילוח הזקן לענין נאמנות וחזקת כשרות]

רצה שוחט עם זקן / עלי' לתורה למגלח זקנו במספריים –
דברי רבינו יהודה החסיד / סופר סת"ם שמסיר את זקנו בסם –
שיטת הגרי"ש אלישיב / אם לקבל תלמיד בישיבה בלא זקן /
הכרח זקן מגודל אצל מדריכים במחנה קיץ / גידול זקן
למוהל / דעת מרן החזון איש אודות השיטה ללכת בלי זקן
כדי לקרב בנ"א אל התורה

ע פרק יט. הדרת פנים – זקן

"לא יהי' לך אלהים אחרים על פני" – היינו שלא תפגום את
הצלם אלקים ע"י גילוח הזקן / מרן החזון איש: לאנשים של
היום נאבד חוש היופי / הוי עז כנמר – שיהי' עליו צלם
אלקים / מכחש זה מה שכתוב בזה / עוד ע"ד ה"טענה"
דאיכא בגידול הזקן משום "גאווה" / אשמח אם תגלה לי את
נוסח ה"לשם יחוד" לפני גילוח הזקן / מדוע באים חברים
לשכנעו לגלח את הזקן

מילואים והשמטות לחלק ג: מענות ומענות

טענה ומענה א. פסק מרן הב"י בנדון גילוח הזקן

עד במספרים אף כעין תער

המקילים בגילוח במספרים ע"פ דברי השו"ע – טועים המה /
מרן רבי עקיבא איגר בנוגע לפסק של מרן האריז"ל: "אליו
תשמעו" / שיטת מרן החתם סופר באיסור מספריים כעין
תער / גם המקילים מודים שיש ענין גדול בגידול הזקן

עז טענה ומענה ד. ע"ד הנהגת הרמ"ע מפאנו

רבים הכחישו לדברי מרן החתם סופר בזה – מרן הגר"ח קניבסקי

עז טענה ומענה ה. סברת ה"באר עשק" לחלק בין דרי א"י

לדרי חוץ לארץ

דברי מוהר"ן מברסלב

* * *

עז נספח

תגובת מרן הגאון רבי חיים קניבסקי שליט"א לתשובת
המחבר לרב א' אודות ס' "תספורת הזקן במספריים וסם"

הוספות למילואים והשמטות פתח דבר

מוציא ספר לעולם מממונו – סגולה לזרעא חיא וקיימא

עוד בחשיבות ענין הוצאה לאור של ספרים, והזכות והשכר השייך לזה, הערני ח"א ממ"ש הגאון רבי חיים פאלאג'י [ראה לעיל ח"א בערכו – עמ' רלג ואילך] בספרו מועדיך לחיים, חלק א, בפתיחת הספר: "הט אזנך ושמע דמזקנים אתבונן, מאחד מעשירי בני עמינו, שלא הי' לו זרע כלל, ואמרו לו שידפיס ספר 'בתי כנסיות' למוריני הרב הגדול כמהר"א [=רבי אברהם] ן' עזרא זלה"ה, ויעשה לו סגולה שתלד אשתו בן. וכן הי'. ואז אמרתי, הנה באתי במגילת ספר כתוב דזה בעצמו רמז קרא דא 'זה ספר תולדות אדם' ירצה, על ידי שמוציא ספר לעולם מכיסו וממונו יזכה לתולדות האדם, דהא-ל ברוב רחמיו יפקדהו בבנים וגם יזקין מן הרחמים כי אין מעצור לה', כאשר ראינו באברהם ושרה וכיוצא בהם, והוא ברור".

הוספות למילואים והשמטות

מבוא

בהסרת הזקן ע"י מכונות גילוח – ריבוי עצום של איסורים

נשאל הגר"ח קניבסקי דלפי הדעות דעל כל שתי שערות איכא איסורא (ראה לעיל ח"ב פ"א הערה 2, וש"נ) – למה כתב מרן החפץ חיים (בס' נדחי ישראל פכ"ו סק"ה) שהמגלח את עצמו עובר עשרה לאוין – הלא בכל שתי שערות עובר (וא"כ יש ריבוי עצום של איסורים). והשיב ע"ז הגר"ח קניבסקי: "כוונתו [של החפץ חיים] למלקות" (ס' שיח התורה ח"ב עמ' רעג).

ואכן כתבו גדולי דורנו בפס"ד הנדפס לקמן במילואים לח"ב

פ"א:

"בתוה"ק לא נכתב תער אלא 'לא תשחית', וכל גילוח שיש בו השחתה אסור. . . ולכן כל המכונות המגלחות למישעי אפי' רק בשתי שערות, הן בכלל איסור 'לא תשחית פאת זקנך'". "ובכל מכונה יש לאסור, שאי אפשר ליזהר שלא יגעו הסכינים בב' שערות" (ס' אשרי האיש – פסקי מרן הגרי"ש אלישיב זללה"ה – יו"ד ח"א עמ' קמב).

הוספות למילואים והשמטות חלק א: לקוטי דעות

פסוקי תנ"ך

(עמ' לא ואילך; תרסד ואילך)

פסוקי תנ"ך: "ויכר יוסף את אחיו והם לא הכירוהו"
(בראשית מב, ט):

"ויכר יוסף את אחיו והם לא הכירוהו, ואיתא בגמרא (יבמות פח.) והובא בפרש"י ז"ל שהניחם בחתימת זקן לכך הכירם והם לא הכירוהו לפי שהניחוהו בלא חתימת זקן. ועכשיו בא בחתימת זקן והנה לכאורה קשה שאף על פי שכן מדרך הטבע, בטביעת עין שלא להכיר אדם שיצא בלא חתימת זקן ובא בחתימת זקן אף על פי כן חכמים גדולים כאחי יוסף הי' להם להכירו, ונראה לי בדרך רמז כי מדרך הצדיק שהולך ממדריגה למדריגה בכל יום על כן אי אפשר להבין דרכי הצדיק שבכל יום ויום נשתנה טעמו לשבח, וגם צורתו נשתנית לפי הילוך דרכו והילוכו בקודש כידוע למבינים, והנה ידוע זאת שהשכינה הקדושה נסתלקה מיעקב אבינו עליו השלום כל אותן הכ"ב שנה שפירש יוסף הצדיק מיעקב אבינו ע"ה ואם רבי לא שנה ר' חייא מנא ליה, מכל שכן שנסתלקה מהשבטים הקדושים מה שאין כן יוסף הצדיק שהיה הולך ממדריגה למדריגה בכל יום כדכתיב וירא אדוניו כי ה' אתו והשכינה שרתה עליו ופתר את החלומות ברוח הקודש והיה הולך בכל יום במעלות העליונות עד אחזו בי"ג תיקוני דיקנא עילאה, ומשך משם רחמים גמורים גדולים וחסדים מגולים ומוסיף והולך בכל עת ובכל רגע, מה שאין כן השבטים הקדושים כשנסתלקה השכינה מאתם נשארו על עמדם כבתחילת פרישת יוסף הצדיק מאתם שהיו אחיזתם בי"ג תיקוני דיקנא עילאה כך עמדו על עמדם ולא היו יכולים אחר כך ללכת ממדריגה למדריגה לפי שפירשה השכינה מאתם כנזכר לעיל וזה ויכר יוסף את אחיו לפי שלא הוסיפו דרכם והילוכם בקודש מיום שפירש מאתם, וזה שהניחם בחתימת זקן ובאו בחתימת זקן, דהיינו שנשארו על עמדם ולא הוסיפו בעבודתם כלל כנזכר לעיל, לכן הכירם והם לא הכירוהו לפי שהלך מאתם היה עדיין רך בשנים ולא היה לו כח אז עדיין להשיג השגה בי"ג תיקוני דיקנא עילאה ואחר כך הלך ממדריגה למדריגה עד שהלך בדרכו

והילוכו בקודש בי"ג תיקוני דיקנא עילאה, ממדריגה למדריגה וזה שיצא בלא חתימת זקן ובא בחתימת זקן, לכך לא הכירוהו אז" (ס' מאור ושמש, פ' מקץ – להגה"ק רבי קלונימוס קלמן הלוי עפשטיין מקראקא, תלמיד הגה"ק רבי אלימלך מליזענסק והחזזה מלובלין – נדפס לראשונה בשנת תר"ב).

פסוקי תנ"ך: "פן תשחיתון ועשיתם לכם פסל תמונת כל" (ואתחנן ד, טז) "והשחתם ועשיתם פסל תמונת כל" (שם ד, כה):

מ"ש מרן החתם סופר לבאר דאיכא בהסרת הזקן משום "פן תשחיתון ועשיתם לכם פסל" – ראה לעיל ח"א בערכו אות ד (עמ' רכב).

פסוקי תנ"ך: "עד יצמח זקנכם"

מ"ש רבינו יהודה החסיד דילפינן "מנלן דאסור לגלח אפילו במספרים" מהפסוק "עד יצמח זקנכם" (שמ"ב י, ה) ומהפסוק "ואמרטה משער ראשי וזקני" (עזרא ט, ג) – ראה לקמן במילואים לערך "רבינו יהודה החסיד".

פסוקי תנ"ך: "קול ברמה נשמע . . רחל מבכה על בני"

כוונת הכתוב "קול ברמה נשמע . . רחל מבכה על בני" מאנה להנחם על בני' כי איננו, והטעם למה בכתה רחל אמנו – ראה לקמן במילואים לח"ב פי"ז (עמ' תתיב) ובמילואים ל"סיומא דספרא" (עמ' תתקמ).

רבינו יהודה החסיד

(אות א – עמ' צה)

בירור דברי ספר הגן במקור המעשה

במ"ש בס' הגן "כתב הר"ר זלמן בן הר"ר יודא החסיד ז"ל כשלמדתי בשפייא"ר לפני הר' ידידי' ז"ל מצאתי בביהמ"ד שלו כתיבת ידו של הר' זלמן, אמר לי אבא מורי החסיד וכו'".

– פשוט שממילת "כשלמדתי" עד "אמר לי" הוא מאמר מוסגר, בו מסביר מחבר ספר הגן שכתב ידו של ר' זלמן הגיע לידו כאשר למד בשפירא אצל ר' ידידי', ופשוט (הערת המהדיר לס' "צוואת רבי יהודה החסיד המפואר" – אה"ק, תשע"א – תולדות, הערה סו). [וע"ש שמו המדויק של בנו דרבינו יהודה החסיד "ר' זלמן" ה"ה "משה זלטמן"].

נאמנותו של מאורע זו

אע"פ שיש אומרים כי הרבה סיפורי מעשיות אודות רבינו יהודה החסיד שמספרים על שינוי טבעו של עולם לא ארעו מעולם (ראה "עיונים בספרות חסידי אשכנז" ר"ג תשל"ה עמ' 10-12 ובאוצר הגאונים ח"ד עמ' רעא; ח"ח עמ' רסב) – זהו מפני שספרי המעשיות הללו אינם נאמנים להיחשב מקור כלל, משא"כ מאורע הנוכחי, אשר אחד מרבותינו הראשונים רבינו יצחק ב"ר אליעזר, אשר כתב זה נתגלגל לידו, העתיקו בספרו (ראה בכ"ז בס' "צוואת רבי יהודה החסיד המפואר" בחלק ה"תולדות" שם).

שיטת רבינו יהודה החסיד בענין השתמשות בשמות הקדושים

אף שהתנגד רבינו יהודה החסיד להשתמשות ב"שמות הקדושים" (ראה ספרו "ספר חסידים" סי' נט, רה, תסט, תקכו, תתשיד, ועוד. וראה עוד מעשה נורא מרבינו יהודה החסיד בענין זה המובא בסמ"ק מ"ע ג) – עם כל זאת, הנה פעם אחת, במאורע הנוכחי, יצא מגדרו והשתמש בשמות הקדושים. בספר "חסידים הראשונים" לרי"א קאמלהאר, מנסה להציע שהי' זה כדי לעורר את העם בתשובה (ראה ס' "צוואת רבי יהודה החסיד המפואר" בחלק ה"תולדות" שם).

שם – יש להוסיף לערך זה "אות ד'":

עוד מקור (מפורש עוד יותר) לאיסור גילוח הזקן במספרים מדברי רבינו יהודה החסיד

(ד) לשונו (ספר גימטריאות לרבינו יהודה החסיד¹, ח"א סימן ל):
"וכל אדם... מגולח זקנו אפילו במספרים... אסור לקרואתו לספר תורה; דכתיב במזמור נ' [תהלים נ, טז] 'ולרשע אמר אלקים, מה

1) יצא לאור לראשונה (ע"י הרה"ג ר' יעקב ישראל סטל – ירות"ו, תשס"ה) מכתב יד יחידי שהי' למראה עיני החיד"א, ואף העתיק החיד"א קטעים מחיבור זה כמה פעמים בספריו השונים, כמבואר בה"מבוא" של הספר (פ"ד בארוכה). ושם – שהזכיר הספר גם ע"י רבותינו הראשונים, ב"שבלי הלקט" (סי' קלז). לשון החיד"א ב"שם הגדולים" (חלק הגדולים, מערכת י אות ד"ש): "ספר כתוב על קלף ישן נושן, והוא ספר גמטריאות מרבינו יהודה החסיד". ושם (חלק הספרים, מערכת ו אות טז, ערך ויכלו): "ס' גמטריאות של תלמידי רבינו יהודה חסיד על קלף כ"י". ובספרו "מדבר קדמות" (מע' א אות כח) כתב החיד"א "קונטרס כ"י ישן נושן על קלף מתלמידי רבינו יהודה החסיד שקבלו מרבים". ע"ש ב"מבוא" הנ"ל.

לך לספר חוקי' – אינך שומר 'ולא תלכו בחוקות הגוי', שמייפים בכך לזנות, זהו 'ועם מנאפים חלקך' [שם פסוק יח] לאחר מותך; אע"פ שאינו נואף, גורם לנשים לצפותו ובאות לידי הרהור...

"ומנלן דאסור לגלח אפילו במספרים? – דכתיב בעזרא [ט, ג] על מחללי שבת 'ואמרטה משער ראשי וזקני', וכן בשלוחי דוד 'עד יצמח זקנכם וכו' [שמ"ב י, ה]".

בירור שיטתו:

(1) מ"ש "מגולח זקנו אפילו במספרים... ומנלן דאסור לגלח אפילו במספרים" – הרי להדיא דלשיטת רבינו יהודה החסיד איכא איסורא בגילוח הזקן במספרים (ראה בארוכה לעיל בערכו שם).

(2) תוכן הענין מובא גם בס' "מגלה עמוקות" בשם "סודי רזיא" – הוא חיבורו של הרוקח (אחד מבעלי התוספות) – ראה לעיל ח"א בערכם (עמ' ק; קס) וב"ספר השם" (עמ' נח, טו"ב). אבל במגלה עמוקות שם, ליתא "אפילו במספרים", והעיר המהדיר לספר גימטריאות שם (הערה 15) דגם בספר השם שם ליתא תיבות אלו, אך מהמשך דבריו משמע שכוונתו לאסור גילוח זקן אפילו במספרים, ע"ש.

(3) העיר המהדיר לספר גימטריאות שם (הערה 15) דלכאורה כוונת רבינו ב"מגולח זקנו אפילו במספרים" הוא – למגלח במספרים כעין תער. וגם מלשון רבינו להלן משמע כן, שכל הגילוח הזה הוא משום "שמייפים בכך לזנות", וזה שייך יותר במספרים כעין תער. אבל המשך המהדיר שם, דאמנם, מהראי' שמביא רבינו להלן מ"ואמרטה משער ראשי וזקני" משמע, שאוסר לגלח את הזקן במספרים ואפילו שלא כעין תער, ושכך משמע מדבריו בספר חסידים (מק"נ) סי' תתתסד (מובא לעיל "הוספה ב" אות לד) "יש לגזור שלא יעשו במספרים" (ע"ש) – דשם ודאי כוונתו לאסור גם גילוח במספרים אפילו שלא כעין תער.

(4) מ"ש "אסור לקרואתו לספר תורה" – ראה לעיל ח"ב פי"ח אות ד: "עלי' לספר תורה" (עמ' תקמח).

(5) מ"ש "גורם לנשים לצפותו ובאות לידי הרהור" – הוא לשיטת רבינו בספר חסידים (סי' תריד) דאסור לנשים להסתכל על גברים ולהרהר בהם. בענין זה ראה ס' "כבודה בת מלך" (לכותב הטורים) במילואים ל"מבוא" לפ"ב אות ג.

(6) בביאור הראי' לאסור גילוח הזקן אפילו במספרים מהכתוב בעזרא "ואמרטה משער ראשי וזקני", העיר המהדיר שם (הערה 24)

הוספות למילואים והשמטות (ח"א: לקוטי דעות) טו

דמדייק רבינו שרק מריטה (פעולה שעזרא עשה משום צערו הגדול) מותרת בזקן, ולא תספורת ואפילו באמצעות מספריים, והעיר, דלפי דבריו, ניתן להוכיח מפסוק זה שאסור לגלח משער הראש אפילו במספריים, וזו לא שמענו, וע"כ נראה דדבריו אינם אלא כאסמכתא בעלמא. עוד בנוגע פסוק זה, ראה לעיל ח"ב פי"ב הערה 1 (עמ' תקטז).

7 מ"ש שאסור לגלח הזקן אפילו במספרים משמ"ב י, ה "עד יצמח זקנכם", ראייתו הוא ע"פ דברי הרד"ק (והרלב"ג) – ראה לעיל ח"א ערך "רד"ק" (עמ' קא). ולפי"ז מה שדייק מכתוב זה ודברי הרד"ק שם בשו"ת צמח צדק ועוד (ראה לעיל שם) – יש לו מקור קדמון מחד מקמאי, הלא הוא דברי רבינו יהודה החסיד כאן.

8 מ"ש "אינך שומר ולא תלכו בחוקות הגוי" – ראה לעיל ח"ב פ"ד ("איסורי חוקות גויים בהעברת הזקן") ופי"ז ("טעמי המצוה – לאור ההלכה").

שם הערה 126 (בענין צוואת רבינו יהודה החסיד: "לא יגלח אדם הראש ולא הזקן בר"ח"):

בהוספה על כל מה שכתוב לעיל בפנים, הנה בכ"י רוטשילד סימן כה הגי': "אין לגלח ולהסיר שער בראש חודש" – ותיבת "זקן" ליתא. ולפי"ז אין מקום להקשות.

בעמוד ק, יש להוסיף ערך זה:

רבינו אפרים ב"ר שמשון

(ה' בזמן רבינו בעל הרוקח)

א) לשונו (פירוש רבינו אפרים ב"ר שמשון וגדולי אשכנז הקדמונים על התורה² – נדפס לראשונה מכת"י בשנת תשנ"ב) פרשת קדושים עמ' כט:

2) "רבינו אפרים ב"ר שמשון חיבר פי' ורמזים וגימטריאות על התורה והוא בידו כ"י, ובפ' וילך כתב ושמעתי מרבינו תם ששאל לבעל החלום וכו', כנראה דכוון על רבינו יעקב ממרויש שהי' שואל שאלות מן השמים ומשיבין לו וכו' והנה הגיע לידי קונטרס מע' שו"ת הללו בכ"י ובשאלה אחת כתוב דהיתה בשנת ד' אלפים תתקס"ג ורבינו אפרים הנזכר כתב ששמע ממנו א"כ הוא סביב לזמן הזה וכו'" (החיד"א בשם הגדולים בערכו). ובס' פני דוד להחיד"א פ' וירא עה"פ ויראו אותה שרי פרעה כתב "בפ' התורה כ"י לרבינו אפרים הנז' יש בכל פרשה חידושים מראשונים רבני אשכנז הקדמונים רבינו הרוקח וסיעתו". וכע"ז כתב החיד"א בעוד כמה מקומות (ראה "דבר העורכים" שם).

"לא תקיפו פאת ראשכם לכך הקדים וצוה שלא לעשות כן כדי להבדיל בין הטמא ובין הטהור"³.

בירור שיטתו:

ראה לעיל ח"ב פ"ז ("טעמי המצוה – לאור ההלכה") עמ' תעג ואילך שכ"כ עוד כו"כ בטעם מצוה זו, ולפי"ז במספרים וכ"ש ע"י סם אין הבדלה "בין הטמא ובין הטהור", ע"ש.

(ב) לשונו (שם עמ' לא, "מכתיבה אשכנזית"):

"לא תקיפו, דרך גזלנין להקיף ולגלח כדי שלא יכירום עוברים ושבים".

בירור שיטתו:

נראה דכוונתו בהוספת "ולגלח" – דקאי על גילוח הזקן. ולפי"ז בטעם המצוה אין נ"מ בין מגלח ע"י מספרים וכ"ש ע"י סם, כמ"ש לעיל בח"ב פ"ז, ע"ש.

שבלי הלקט

(עמ' ק"ז)

דברי הגר"ח קניבסקי שליט"א דע"פ דברי רבינו השבלי הלקט אסור להסיר הזקן ע"י סם – ראה לקמן במילואים לח"ב פ"ג: אזהרת לא ילבש.

טור

(עמ' קב)

כתוב בפ' "בעל הטורים עה"ת" (ויקרא יט, כז): "ולא תשחית בגמטריא זהו תער ולא מספרים". וע"פ המבואר לעיל בערך אביו ה"רא"ש" משו"ת מכתם לדוד (יו"ד סימן כח) יש לומר דכוונת הטור ד"חיובא הוא דלא הא איסורא איכא". והנה דברי הטור הללו הנה כתובים בפירושו עה"ת בחלק הפרפראות והגימטריאות. אמנם בפירושו הידוע כ"פירוש הטור הארוך" עה"ת שם, כתב הטור: "כתב

(3) נראה דכוונתו גם על גילוח הזקן, כמ"ש טעם זה בעוד כ"מ הן על הקפת פאות הראש והן על גילוח הזקן – ראה לעיל ח"ב פ"ז שם, וש"נ. ובהערת המהדיר שם "בכתי"ב וכ"ה במו"ז בשם הר"א מגרמיזא: גלוי וידוע הי' לפני מי שאמר והי' העולם שהיו עתידין כומרי' יש"ו להקיף פאת ראשם לכך הקדים וכו'". ומובן דה"ה גילוח הזקן.

רבי אברהם, שלא לעשות כמעשה הגוים, להיות מובדלים מהם; ואחר ששער הראש והזקן לתפארת נברא, אין ראוי להשחיתם, עכ"ל. ולפי דברי הטור הללו, הנה אין חילוק באיזה אופן הסיר את זקנו, דהן ע"י תער והן ע"י סם והן ע"י מספרים כע"ת והן ע"י מכונת גילוח הרי אינו מובדל מן הגוים וגם השחית ה"תפארת" מעל פניו. נראה לעיל ח"א ערך "אבן עזרא" (עמ' 10). ויש להדגיש, כפי שהעיד הטור בהקדמתו לפירושו, שכתב הוא את שני חלקי החיבור (חלק הפרפראות והגימטריאות וחלק הפרשנות הנק' פירוש הטור הארוך) – כספר אחד, ועיקר החיבור ה"ה הפירוש הארוך, ורק בתחילת כל סדר וסדר כתב "מעט פרפראות מגימטריאות וטעמי המסורות, להמשיך הלב", אלא שיד מדפיסים קדמונים היתה בהפרדה, בהדפיסם את חלק הפרפראות מצורף לחומשים, ואילו חלק הפרשנות, שהוא למעשה עיקרו של החיבור, נותר כתורה מונחת בקרן זוית, וכן העיד החיד"א בשם הגדולים ערך "רכינו יעקב בן הרא"ש" (ראה בכ"ז בהקדמת המהדיר ל"פירוש הטור השלם" – הוצאת חורב, תשנ"ח).

רבי יונתן אייבשיץ

(עמ' קפא)

לפי מה שכתוב בספרו "יערות דבש" מוכח דס"ל דאיכא בתפורת הזקן משום "לא ילבש גבר שמלת אשה", כדלקמן במילואים לח"ב פ"ג, ע"ש.

חתם סופר

(אות א – עמ' ריג)

נשאל הגר"ח קניבסקי שליט"א האם יש סתירה לדבריו בספרו אורחות יושר ס"ה בענין גידול הזקן – ממ"ש בשו"ת חת"ס או"ח סו"ס קנ"ט. והשיב הגר"ח קניבסקי שליט"א: "רבים הכחישו זה" (ס' תשובות הגר"ח עמ' רז).

שם אות ג (עמ' רכב):

כן הבין בדברי שו"ת חת"ס חיו"ד סי' קלט-קמ דגם בפאות הזקן אסור מספריים כעין תער, ואנו חוששין לדעה זו אף שלא הוזכרה בשלחן ערוך – בשו"ת חשב האפוד ח"ב סימן קכט. נעתקו מדבריו שם לקמן במילואים לח"ב פ"ב, ע"ש.

בן איש חי

(עמ' רנח ואילך)

דבריו בספרו "עוד יוסף חי" בענין כוונת הברכה "שלא עשני אשה" – על הזקן – נעתקו במילואים לח"ב פי"ט ("הדרת פנים זקן").

חפץ חיים

(עמ' רכא)

השפעת מרן החפץ חיים על תלמידי ישיבתו – ישיבת ראדין
בענין גידול הזקן

"ישיבת ראדין נוסדה ע"י מרן החפץ חיים בשנת תרכ"ט . . רובם של תלמידי ראדין בדומה לנובהרדקאים לא גילחו את זקניהם, ולא גידלו בלורית, עפ"י קפידתו של החפץ חיים על כך, אחרת מן הנוהג בשיבות ליטא" (קונט' "הנותן אמרי שפר" – ראשי פרקים בתולדותיו של רבנו הזקן הצדיק מרן רבי נפתלי טרופ זצ"ל – נדפס כהקדמה לס' חידושי הגרנ"ט השלם הוצאת "אורייתא" ירוש"ו, ה'תשמ"ט – בעריכת ראש המכון הר"ר מנחם מענדל גערליץ, עמ' ח הערה 21).

האדמו"ר מוהרש"ב (רבי שלום דובער) מליובאוויטש

(עמ' תרצ)

בענין היחס לדבריו ע"י הגה"ק מהר"י ט"ב מסאטמאר, ראה ס' שיח זקנים (להרב ישראל חיים בן הגאון רבי אפרים אשרי – ברוקלין, תשס"ד) ח"ה עמ' רעו "סיפר לי הגה"ק מפאיע שליט"א, שמעתי מהרה"ק מסאטמאר זצ"ל שאמר בזה"ל, היו שני צדיקים בדור ההוא . . והשני, אותו לא הכרתי, רציתי מאד להכירו, וכואב לי שלא הכרתיו, הרש"ב מליובאוויטש, הי' אש להבה".

הגאון הרונאצ'ובי (ראגאטשווער גאון)

(עמ' רפד-רפה)

בקובץ "המאור" (שנה ס, קונטרס ב – כסלו-טבת, ה'תשס"ז) עמ' סח במענה לשאלה "רצוני להעיר הערה קטנה, בקונט' האחרון כתבתם אודות דעת גאוני ליטא בגלוח הזקן' ונדפס שם מהגאון הראגאטשובי ז"ל, והרי הצפנת פענח' הי' שייך למחנה חסידי חב"ד,

הוספות למילואים והשמטות (ח"א: לקוטי דעות) יט

כנודע" – השיב המערכת (הג"ר מאיר אמסעל, מיסד "המאור" והעורך במשך ששים שנה – ושחל"ח ז"ע בחודש שבט, ה'תשס"ז, תנצב"ה): "וכי בשביל שהי' חסיד איננו כבר מגאוני ליטא, והלא 'הרבה' גאונים וצדיקים אמתיים הי' בליטא והיו חסידים מובהקים. חבל, שלאחרונה נשתנו המושגים, אבל המציאות לא ישתנה".

חזון איש

(עמ' דש)

– עוד בשיטת מרן החזו"א בענין איסור גילוח הזקן במכונות גילוח – ראה לקמן במילואים לח"ב פ"א.

דברי החזו"א דאין להורים להביע דעה בענין גידול הזקן ומ"ש בגידול הזקן זה לא מדת חסידות אלא ראוי לכל אחד – ראה לקמן במילואים לח"ב פט"ו ("מניעות מצד כיבוד אב ואם").

– דעת החזו"א באם נכון לקצר את הזקן בשביל שידוך – ראה לקמן במילואים לח"ב פט"ז.

– מ"ש החזו"א שלמגלחים זקנם נאבד חוש היופי – ראה לקמן במילואים לח"ב פי"ט.

דעת החזו"א אודות השיטה ללכת בלי זקן כדי לקרב בני אדם אל התורה – ראה לקמן במילואים לח"ב פי"ט.

האדמו"ר מוהרי"צ מליובאוויטש

(עמ' שב ואילך)

איך לייחס לחסידים המגלחים זקנם:
"איך וויל אייך גאָר ניט זען אַזוי"

"אַ חסידישער איד דאַרף דעם באָרד ניט שערן, מאַכן אַ שפיץ בערדל אַ פראנצוסקי בערדל, פע, דער זיידע [כ"ק אדמו"ר הצמח צדק] זאָגט אַז עס איז אַ איסור דאורייתא, און ער איז דער מרא דאתרא ביי חסידים. איר אַלטע וואָס איר זייט געווען ביי דעם זיידן, ביי דעם טאַטן, ביי די פעטערס, ביי די שוועסטערקינדער – איר האָט אַלע געזען גילוי אור, ווי אַזוי זייט איר מחלל את השם, איך וויל אייך גאָר ניט זען אַזוי, מילא די יונגע וואָס האָבן נאָך קיין אור ניט געזען, זיי דאַרף מען מקרב זיין, אָבער איר אַלטע ווי ווערט דאָס באַ אייך רעכט תירוצים באנק וכו', דער זיידע דער מרא דאתרא האָט דאָך אָבער

גע'אסר'ט [ובכה הרבה באמרו הדברים האלה] (ספר השיחות – תרפ"ט, ליל א, יט כסלו, ריגא ב"שבע ברכות" של חתנו ובתו, עמ' 57-58).

בעמוד שי, יש להוסיף ערך זה:

הגה"ק בעל אמרי אמת מגור

"לא טובה השמועה ששמעתי שיש בתוככם . . העברת הזקן גם במספריים אצל אנשים . . עזבו נא דרכי היצה"ר האלה ויהי השי"ת בעזרכם" (אוסף מכתבים – הוצאת אונסבורג, תש"ז – מספר נח).

בעמוד שי, יש להוסיף ערך זה:

רבי יחזקאל אברמסקי

(מח"ם "חזון יחזקאל" על התוספתא)

"סיפר לי מוח"ז הגה"צ מוואידיסלוב זצ"ל, שנסע פעם מאמריקע ללאנדאן, ופגש שם את הגאון ר' יחזקאל אבראמסקי זצ"ל, שאל אותו בשלומו של הרה"ק מהרי"ץ מליובאוויטש זצ"ל (הכיר אותו מרוסלאנד), אמר לו זקיני, ער האָט גענומען יונגעלייט און זיי אָנגעטוהן מיט בערד⁴. אמר על זה הגאון ר' יחזקאל, האָט ער דאָך אַ פולע [אַ סאָך] אויפגעטאָן⁵ (ס' "שיח זקנים", ח"ה עמ' רפא, להרה"ג ר' ישראל חיים אשרי – בנו של הגאון רבי אפרים אשרי זצ"ל – ברוקלין, תשס"ד).

הגר"א קטלר

(עמ' שיא)

עוד עדות בשיטתו בענין איסור גילוח הזקן במכונות גילוח – ראה לקמן במילואים לח"ב פ"א: מכונות גילוח.

(4) הוא לקח אברכים והלביש עליהם זקנים.

(5) אם כך, הוא הרי פעל הרבה.

רבי ישראל אבוחצירא – הבבא סאלי

(עמ' תרצ"ט)

הזקן – חלק מצלם אלקים של האדם שאין לוותר עליו

"לאדמו"ר [הבבא סאלי זיע"א] היתה הערכה מיוחדת לענין גידול הזקן, והוא ראה בזקן חלק מצלם אלוקים של האדם, שאין לוותר עליו, או להורידו חלילה, הזוהר הקדוש מרבה לדבר בשבח הזקן, והאדרות רבא וזוטא, מרבות בנושא הדיקנא קדישא על פי הסוד, הידוע ליודעי ח"ן... [לאדמו"ר בבא סאלי זיע"א] הי' לו תמיד יחס מיוחד לבעלי זקן, אך רק לאותם שמעולם לא נגעו בזקנם. פעמים רבות בהזכירו את רשכבה"ג רבי יוסף חיים זצוקללה"ה, בן איש חי מבבל, הרבה לתאר את זקנו שגדל לדבריו, ע"פ תיאור הזקן המושלם של הזוהר הקדוש. הוא ידע לקבוע את מדרגתו של אדם בעבודת ה' ובקדושה על פי זקנו. חסרון הזקן נגע לליבו מאוד וכיום בו הרגיש שה' מילא את בקשתו והחל זקנו לצמוח, עת הי' כבן ארבעים, עשה יומא טבא לרבנן, הוא שמר על זקנו מכל משמר, ונזוהר שחלילה לא תיתלוש ממנו אף שערה, בכל ימיו. כאשר הי' מדבר על הזקן הי' תמיד מחזיק בזקנו, ומנשקו. הוא הרבה להטיף לשומעי לקחו, שלא יגלחו את זקנם. (ס' מאור ישראל – תולדות ה"בבא סאלי" עמ' 88-89).

[דברי הבבא סאלי בענין מחילת העוונות ע"י גידול הזקן ובענין אשתו שמתנגדת לגידול הזקן של בעלה – ראה לקמן במילואים לח"ב פ"ט"ז ("מניעות מצד שידוכים ושלום בית"). מ"ש בענין סריקת שער הזקן, ראה לקמן במילואים לח"ב פ"ב. מ"ש בענין קיפול שער הזקן, ראה לקמן במילואים לח"ב פ"ב נספח א].

בעמוד שכ"ז, יש להוסיף ערך זה:

שו"ת חשב האפור

(להג"ר חנוך רוב פדווא, אב"ד התאחדות קהילות החרדים דלונדון)

מ"ש דלפ"ד מרן החתם סופר אסור לגלח הזקן במספריים כעין תער ושכן נהגו כדבריו – ראה לקמן במילואים לח"ב פ"ב.

מ"ש דיש למכונות גילוח דין תער ממש – ראה לקמן במילואים לח"ב פ"א ("מכונות גילוח").

רבי אלעזר מנחם מן שך

(עמ' תש)

עוד בשיטתו בענין איסור השתמשות במכונות גילוח (אפילו למי שמגלח בתער להצילו מאיסור תער) – ראה לקמן במילואים לח"ב פ"א.

רבי יוסף שלום אלישיב

(עמ' תשא)

עוד בשיטתו בענין איסור הודאי בגילוח הזקן במכונות גילוח – ראה בארוכה לקמן במילואים לח"ב פ"א.
בענין שיטתו ע"ד סופר סת"ם המסיר זקנו בסם – ראה לקמן במילואים לח"ב פי"ח.

רבי חיים קניבסקי

(עמ' תשב)

עוד מדבריו בענין איסור כל מכונות גילוח בלי יוצא מן הכלל – ראה לקמן במילואים לח"ב פ"א: "מכונות גילוח". דבריו בענין איסור הסרת הזקן גם ע"י סם ע"פ דברי השבלי הלקט – ראה לקמן במילואים לח"ב פ"ג.

הוספות למילואים והשמטות

ח"א: מדור סיפורים

(עמ' שכח; תשנ)

בארוכה ע"ד מסירות נפש על גידול הזקן בתקופת מלחמת עולם השני' – ראה בארוכה לעיל במילואים לח"ב פי"ד: "מסירות נפש שלא להעביר הזקן" (עמ' תשפז ואילך).

בירור מראה זקנו של הבעש"ט הק'

כמה מקורות בענין זקנו של מורינו הבעש"ט נ"ע הובאו במאמרו של הרב שלמה אבי"ש (קובץ היכל הבעש"ט – תשרי, תשס"ז – עמ' קמא הערה 9) ומהם:

• "כשאמר י"ג שבחים שבישתבח הי' זקנו מתחלק לי"ג חלקים" (כתבי ר"י שו"ב, עמ' לב אות פד, שהרה"ק רבי מרדכי מלעכוויטש זצ"ל אמר לבנו הרה"ק רבי נח זצ"ל עד"ז, וסיים "תראה בני וואָס אַ מענטש קאָן דער האָרעווען" [=לאיזה דרגה יכול להגיע על ידי עבודה], וראה עד"ז בספר תורת אבות (סלאנים) עמ' קס ערך תורה ותפלה אות י"ג.

• "שאל ר' הלל פאריצער זצ"ל זי"ע אצל הצדיק ר' אייזיק האמלער זצ"ל זי"ע. שאל אותו מה הי' הבעש"ט זצ"ל נ"ע, ענה לו שהי' גבורות דעתיק, מפני זה הי' שערות זקנו קשה כמו יתירות" (רשימות החסיד ר' מנחם מענדל נובקוב ז"ל – נפטר ט"ז שבט תש"ג – נדפס בקובץ היכל הבעש"ט גליון יב עמ' קמא).

• אודות התמונה שמייחסים להבעש"ט, השיב (בס' לקוטי שיחות ח"ט עמ' 531): "כמדומה יש בזה ר"ד מרבתינו שאינו הבעש"ט נ"ע – שע"פ המסורה צ"ל י"ג (? – י"ב) תיקוני דיקנא ניכר בהזקן" (ממכתב חורף ה'תשמ"ב).

• "מזה אנו למדין שזקנו של כ"ק הבעש"ט הי' מחולק דרי דרי כמו שאומרים חסידים בקבלה מזקנים" (דברי המשפיע ר"ש גרונם אסתרמן ע"ה ע"ד סיפור מעשה שאירע למרן הבעש"ט הו"ד בס' רשימות דברים – להרב יהודה חיטריק ע"ה – ח"א עמ' א).

• וכדברים אלו אודות התמונה המיוחסת להבעש"ט איתא בכתבי הרב ברוך דרוביטשער ז"ל ממעזיבוז (בכת"י – ומונח בגנוי מכון

שפתי צדיקים של הרה"ק מקאפיטשניץ שליט"א, הו"ד במאמרו של הרב אבי"ש הנ"ל), שכתב שם שתחת ידו נמצאת תמונה אחרת של הבעש"ט, ומוכיח שם על זיוף התמונה המיוחסת, ועל אמיתית התמונה שהי' תחת ידו, וכתב ע"ז בזה"ל: "התמונה מראות לנו הבעש"ט בפאות גדולות מאחוריו כאחד הנזירים הקטוליים, גם הכובע שהעמידו הציירים על ראשו מוזר הוא ליהודים במזרח אירופה, אבל התמונה שאני מגיש ומשים לפניכם קרוב לודאי שזוהי תמונתו הק' באמת, ועוד כידוע שאצל הבעש"ט הק' היו תלסיר מעברתא בדיקנא, זאת אומרת שהשערות הק' מזקנו מתחלקות ל"ג חלקים כנגד י"ג מכילתין דרחמי והמתעמק לראות ולהביט בדיקנא קדישא בתמונה הזאת יראה באמת י"ג חלקים בזקנו, זאת אומרת שמתחלקות ל"ג חלקים, התמונה הזאת נלקחה מספרי' פרטית בעיר לבוב אשר בגליציה".

והעיר הרב אבי"ש הנ"ל דלכאורה יש כאן סתירה, כי לפי הנראה מהמקורות שהובאו לעיל משמע שרק בעת אמירת י"ג שבחים שבישתבח הי' זקנו מתחלק ל"ג חלקים, ולפי המקורות כאן משמע שהי' כן כל הזמן, וצ"ב.

עוד אודות זקנו של מורנו הבעש"ט נ"ע, ראה לעיל במילואים לח"ב פי"ב נספח ב ובהוספות למילואים לח"ב פי"ב אות ה לקמן בסמוך, אודות אחיזת הזקן ע"י תינוק.

"לכבוד שבת" או "לכבוד עצמו"...

סיפר הרה"ח ר' אברהם מנחם מענדל בארנעצקי ז"ל: "התקרבותי לחסידות חב"ד בארה"ב ע"י הרב ישראל גייקובסון¹. למדתי אז בישיבת תורה ודעת, והרב גייקובסון למד איתנו תניא. בשנת תרצ"ה הגיע לארה"ב הרה"ג הרה"ח ר' יצחק הלוי הורוויץ הי"ד – הנודע בשם "ר' איציה מתמיד"² – והתאכסן במלון סמוך לישיבת תורה ודעת. הדבר הי' בתקופת שלושת השבועות והבחורים בתורה ודעת

(1) זכרונותיו במשך השנים תרס"ז-תרצ"ט נדפסו בס' "זכרון לבני ישראל" – נ.י., תשנ"ו.

(2) ראה "מכתב מאליהו" ח"ה עמ' 484, שהתבטא הרה"ג ר' אליהו אליעזר דסלר זצ"ל לאחר ששהה ר' יצחק מתמיד כמה שבועות בביתו של הרב דסלר בלונדון (בסביבות שנת תרצ"ז) – שם טיילו יחדיו בפרד"ס עד שלא הניח שום דבר קטן וגדול שלא בירר מפיו של הר' יצחק מתמיד: "הימים היו הימים המאושרים ביותר בחי"י" (מחתנו הרה"ג רא"י גלדצהלר).

כה

אמרו לי שמותר לגלח את הזקן לכבוד שבת. באותה עת כבר ידעתי על ליובאוויטש ודברי הבחורים עוררו בי פקפוק. כשנודע לי שר' איצ'ה מתמיד נמצא באזור, אמרתי לעצמי שמכיוון שהוא חסיד כמו הרב ג'ייקובסון, אגש אליו ואשאל אותו איך נוהגים. כשנכנסתי אליו, סיפרתי לו על דברי חבריי בתורה ודעת – שבשלושת השבועות מותר לגלח את הזקן לכבוד שבת – והוספתי שברצוני לדעת האם זה נכון. ענה לי ר' איצ'ה בקול רם – "דאָס איז לכבוד שבת?! – דאָס איז לכבוד זיך!" (=האם זה לכבוד שבת?! – הרי זה לכבוד עצמך!). והמשיך לדבר אתי בחריפות על האיסור לגעת בזקן [כל השנה]. (ס' יראת ה' אוצרו – אה"ק, תשס"ה – עמ' 111).

* * *

עוד סיפורים – ראה לקמן במילואים לח"ב פי"ד ("מסירות נפש"); פט"ו ("מניעות מצד כיבוד אב ואם"); פט"ז ("מניעות מצד שידוכים"); פי"ז ("מניעות מצד פרנסה"); פי"ט ("הדרת פנים זקן").

הוספות למילואים והשמטות חלק ב: פרקי נימוק וסיכום פ"א: "מכונות גילוח":

"פסק דין" מגדולי הפוסקים וראשי הישיבות (ניסן, תשס"ח)

בס"ד. יום ב' לסדר "לא תשחית פאת זקנך" ניסן תשס"ח.
הן מודעת לכל דבר פירצת מכונות הגילוח, אשר אסרוהו רבותינו גדולי הדור, מרן החפץ חיים זצ"ל, ומרן החזו"א זצ"ל, וזה אפילו במכונות שבימיהם אשר מאז כבר עברו המכונות שכלולים רבים, וגרועות הרבה יותר. וכן הורו מרן בעל קהלות יעקב זצ"ל ומרן הגרא"מ שך זצ"ל, בשם מרן החזו"א שהיה אוסר בכל מכונה כתער ממש, כי בתוה"ק לא נכתב תער אלא "לא תשחית", וכל גילוח שיש בו השחתה אסור כמבואר במכות כא. וברמב"ם פי"ב מעכו"ם.

ולכן כל המכונות המגלחות למישעי אפי' רק בשתי שערות, הן בכלל איסור "לא תשחית פאת זקנך". וכמובן דאף על כל ראשי הישיבות הקדושות לעמוד בפרץ ושלא להרשות הכנסת מכונות גילוח היכולות לגלח למישעי, וא' המקיף וא' הניקף במשמע, ומצוה גדולה ללמוד בספרו של רבינו החפץ חיים זצוק"ל "תפארת אדם" שנוסד על חיזוק שמירת איסור זה, ובו מבאר שכר גודל המקיימה בזה ובבא.

יוסף שלר' אלישיב א.י.ל. שטינמן שמואל הלוי ואזנר

כאשר דבר איתי מרן התזון אי"ש זצ"ל בזה הראיתי לו שכבר מרן החת"ס זי"ע היה פשיטא לי לאיסור כאשר ביארתי בעוה"י בתשובה

מיכל יהודה לפקוביץ	ניסים קרליץ	חיים קניבסקי
שמואל אויערבאך	נתן צבי פינקל	
ירחמיאל אונגרישר ראש ישיבת בית מדרש עליון	ברוך מרדכי אזרחי ראש ישיבת עטרת ישראל	אברהם ארלנגר מראשי ישיבת קול תורה
מנחם צבי ברלין ראש ישיבת רבינו חיים עוזר	ברוך שמואל דויטש מראשי ישיבת קול תורה	צבי דרבקיין ראש ישיבת גרודנא באר יעקב
משה הלל הירש ראש ישיבת סלבודקא	ברוך וייסבקר ראש ישיבת בית מתתיהו	צבי ויספיש ראש ישיבת אבן ישראל

כז הוספות למילואים והשמטות (ח"ב: פרקי נימוק וסיכום פ"א)

גבריאל יוסף לוי ראש ישיבת באר התורה	דוד כהן ראש ישיבת חברון	עמרם זקס ראש ישיבת סלבודקא
שמואל מרקוביץ ראש ישיבת פוניבז'	דוד מן ראש ישיבת כנסת חזקיהו	יששכר מאיר ראש ישיבת הנגב
ברוך דב פוברסקי ראש ישיבת פוניבז'	יהודה עדס ראש ישיבת קול יעקב	יהושע נויבירט ראש ישיבת חכמת שלמה
אריה ליב פינקל ראש ישיבת מיר ברכפלד	אביעזר פילץ ראש ישיבת תפרח	אבינועם פוסטבסקי ראש ישיבת ברכת יצחק
דב צבי קרלינשטיין ראש ישיבת גרודנא	דב פרוינד ראש ישיבת אמרי צבי	בצלאל פנחסי ראש ישיבת ברכת אפרים
צבי רוטנברג ראש ישיבת בית מאיר	יגאל רוזן ראש ישיבת אור ישראל	

הגרי"ש אלישיב סירב לחתום על פס"ד הנ"ל עד שיתוכן לאיסור ודאי "יצויין שכשהביאו קול קורא זה קמי' רבינו [הגרי"ש אלישיב], והי' כתוב שם שהמכונות גילוח הם ב'חשש' איסור תער, סירב רבינו לחתום ע"ז, עד שיתוקן לאיסור 'ודאי' ולא בלשון 'חששא'" (ס' אשרי האיש – פסקי מרן הגרי"ש אלישיב – יו"ד ח"א עמ' קמג).

* * *

הגר"מ שטרנבוך: לדברי הסוברים שהוא ודאי תער – חייבים להרחיק המשתמשים במכונה מהישיבות

והעיר על דברי פסק דין הזה הגר"מ שטרנבוך שליט"א בשו"ת תשובות והנהגות ח"ה סרס"ד: "ובזמן האחרון פרסמו גדולי ההוראה וראשי הישיבות כאן בארץ ישראל, שכל המגלח במכונה עובר באיסור תורה, ואסרו את כל מכונות הגילוח. ולא ידעתי מה נשתנה היום, והלוא לפני גילוחו תמיד גם בני הישיבות כן, רק ב"ה אכשור דרא. ולדעתי אינו ודאי איסור תורה אלא ספק איסור תורה, ולמעשה אין נ"מ שספיקא דאורייתא לחומרא, רק לדברי אלו הסוברים שהוא ודאי תער ר"ל, חייבים להרחיק את המשתמשים במכונה מהישיבות שלנו כיון שאינם חוששים לאיסור חמור מאד, ולדברינו רק נסביר להם שלא כדאי לסמוך על הרבנים המתירים כי אולי אסור מה"ת בעשרה לאוין כתער. ומה עוד שכתב בברכי יוסף שכשאינו זהיר באסור גילוח זקן ופיאות חייב נדוי, ואם כן ח"ו תפלתו לא נשמעת כשמנודה וכמבואר בזוה"ק".

* * *

בירור מציאותו של ה"מאשינקא" לגילוח הזקן שאסר מרן החפץ חיים "שמעתי ממרן [הגרי"ש אלישיב] שליט"א דהמכונה של החפץ

חיים היתה כמכונת תספורת מס' 1 של ימינו" (קונט' "דעת רבותינו בענין מכונות גילוח" – ירושלים, תשס"ח – בסופו). ועפ"ז יובן ביותר מ"ש הגרי"ש אלישיב שליט"א בספרו קובץ תשובות (ח"א או"ח סל"ב) "הנה המשינקא (המכונה) אשר המציאו בימי החפץ חיים כמלפני מאה שנה אינו בבואה דבכואה להמכונות המשוכללות שבזמנינו ובכך כל עוד ואינו בטוח שאחרי השימוש יהי מורגש כל שצרה ושצרה הרי הוא נלכד באיסור תורה ממש".

הסומך על דעת יחיד נגד כל הפוסקים האחרים – "הנה מי שאוחז את קולותיו מחויב לאחוז את חומרותיו"
– דברי הגאון רבי ישראל סלאנטר זצ"ל –

העיד בהקדמת ספר "אור היום" בעניני בין השמשות (ווילנא, תרס"א):

"אמר לי כבוד דודי אדמו"ר הגאון הגדול צי"ע כו' קש"ת ר' ישראל סלאנטער זצ"ל שהעושה כשיטת הגר"א ז"ל בענין בין השמשות במוש"ק מחוייב לעשות כשיטת הגר"א ז"ל בע"ש לענין התחלת בהש"מ שהוא מיד אחר השקיעה ואם לא עשה כן הוא כרתתי דסתרי אהדדי, ועוד שמעתי מכבוד דודי זצוק"ל הנ"ל שגם בכלל מי שעושה כקולות הגר"א ז"ל מחוייב ג"כ לעשות כחומרות הגר"א ז"ל בשאר דברים לפי שזה תלוי בזה (כמו שדרה וגולגולת בעירובין דף ז' ע"ש) לפי שעיקר הדבר תלוי בדבר אחד אם ראוי לאחוז כשיטת הגר"א ז"ל נגד כל הפוסקים האחרים לפי שהוא ראוי לדחות את כולם או אולי החיוב לאחוז כדברי הפוסקים כו' וכיון שתלוי בדבר אחד הוה ג"כ כמו סתרי אהדדי ולכן מי שאוחז את קולותיו מחוייב לאחוז את חמרותיו (כמו חדש וכדומה) כן שמעתי ממנו זללה"ה וכן הי' אומר זקני הגאון אב"ד דטעלז בעמ"ח הגהות בן ארי' על הש"ס ואלפסין ורמב"ם וטורים ואו"ח וחור"מ כו', ועוד חיבורים אשר בכתובים"

– ואף אנן נאמר בדין מכונות גילוח, שאפילו את"ל (דלא ככל הנ"ל בפנים) שיש לאחוז כשיטת רב גדול אחד המיקל בנדו"ד נגד כל הפוסקים האחרים לפי שהוא ראוי לדחות את כולם" [כלשון הנ"ל לגבי הגר"א בענין בין השמשות], א"כ, "מי שאוחז את קולותיו מחוייב לאחוז את חמרותיו" [כדברי רבי ישראל סלאנטער הנ"ל לגבי שיטת הגר"א בענין בין השמשות].

הוספות למילואים והשמטות (ח"ב: פרקי נימוק וסיכום פ"א) כט

המגלח זקנו במכונת גילוח – תפלתו לא נשמעת ח"ו

וראה לקמן בדבר הגר"מ שטרנבוך שליט"א בשו"ת תשובות והנהגות ח"ה סרס"ד: "בני ישיבות . . נסביר להם שלא כדאי לסמוך על הרבנים המתירים כי אולי אסור מה"ת בעשרה לאוין כתער. ומה עוד שכתב בברכי יוסף שכשאינו זהיר באיסור גילוח זקן ופיאות חייב נדוי, ואם כן ח"ו תפלתו לא נשמעת כשמנודה וכמבואר בזה"ק".

בענין אם יש למסור מכונות גילוח להמגלחים בתער

להצילם מאיסור גילוח בתער

– שיטת הגאון רבי אלעזר מנחם מן שך –

ראה לעיל (בפתיחת החיבור) עמ' 16-17 ולעיל ח"ב פ"א עמ' שמט ממכתב מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א בשם אביו הגאון הסטייפלער בשם מרן החזון איש ולעיל ח"ב פ"א עמ' שנג בשם הגר"א קטלר – דאין למכור או למסור שום מכונת גילוח למי שמגלח בתער, רק לגוי. "וכשהשתדלו להקל על המגלחים בתער, ולשכנעם שעכ"פ יגלחו במכונה, יצא הגאון רבי אלעזר שך כנגד זה, ופסק שהמכונה כתער, ולא הועילו בתקנתם כלל עד שיבטלוהו" (שו"ת תשובות והנהגות ח"ב סימן רס"ד).

שיטת הגאון רבי אהרן קטלר:

אינו כדאי לחלק מכונות גילוח לאלו המגלחים בתער

בהוספה על עדות של הג"ר יחיאל יצחק פאר (מתלמידיו המובהקים של הגר"א קטלר וראש ישיבת דרך איתן בני"י) הנ"ל [ח"ב פ"א עמ' שנב-שנג] הנה הניף ידו עוה"פ במכתבו מיום כ' סיון, תשס"ח, שם כתב:

"אכתוב בקיצור – שאמר לי מו"ר הגר"א קטלר זצלה"ה במילים הראשונים שאמר לי בענין זה – שמאי דאיתא בגמ' מכות כ"א "הא כיצד גילוח שיש בו השחתה – הוי אומר זה תער", שאין כונת הגמרא לומר שיש גוה"כ שאוסרת רק תער, אלא שחייב בכל אופן גילוח שיש בו השחתה אפילו במספרים, ומאי דאיתא ביו"ד קפ"א שגילוח במספרים כעין תער מותר היינו משום דמספרים אינם משחיתים כל השער אלא משארים מעט ממנו ולכן אין כאן השחתה.

"וכדאי להגיד שאבי מורי זצ"ל היה קונה מכונות גילוח ומחלקם לאלו שהיו מגלחים בתער כדי להפרישם מאיסור תער, ואמר לו הר"מ זצ"ל [הגר"א קטלר] שאינו כדאי לעשות כן – היינו מפני שמכשילים

באיסור. ושאל אבי זצ"ל הלא איתא בחז"ל (עירובין לב) ניחא ליה לחבר דלעביד הוא איסורא זוטא ולא ליעבד עם הארץ איסורא רבא, וענהו הר"מ זצ"ל "אין זה איסורא זוטא", או, "מי הגיד לך שזה איסורא זוטא".

"וזוכרני שפעם אחת סיפרתי לו על פירסומת של מכונה אחת שפירסמו שאינה מניחת כלום מן השערות, ואמר לי "כזה ודאי אסור". ומ"מ לא היה מו"ר הר"מ זצ"ל מוחה באלו מתלמידיו שהיו משתמשים במכונות גילוח, אע"פ שענה לשואלים שהוא אסור, ויתכן שאילו היה ברור לו שהמכונות משחיתים השער לגמרי כמו אלו של היום, שאז היה ודאי מוחה".

עוד בשיטת הגאון רבי אהרן קטלר בענין מכונות גילוח

– עדות נכדיו –

כן העידו ראשי ישיבת "בית מדרש גבוה-לייקוואוד" במכתבם שנתפרסם בהישיבה הנ"ל ביום כ"ד אלול תשע"א: "להזהר מלהסתפר במכונת שייבר . . וידוע שגם מרן ראש הישיבה הגר"א זצוק"ל הי' מחמיר בזה" (וחתמו ע"ז הג"ר מלכיאל קוטלר, הג"ר ירוחם אלשין, הג"ר דוד צבי שוסטל והג"ר ישראל צבי ניומאן).

עוד בענין אם יש לסמוך על שמועות שגדולי דור העבר הקילו בדין מכונות גילוח

– עוד בבירור שיטת הגאון רבי חיים עוזר גרודזענסקי –

"בילדותי שמעתי מא"א זצ"ל בשם הגאון רבי חיים עוזר זצ"ל לימוד זכות להתיר, וכן שמעתי מהגאון רבי יחזקאל אברמסקי זצ"ל לימוד זכות להתיר, אבל היום שהמכונה משוכללת יותר וניכר פעולתה כתער, אולי גם לדבריהם יש לחשוש שאסור. ועכ"פ האמת היא שגם במכונות שהיו בזמן רבי חיים עוזר, גם הם היו עכ"פ בחשש איסור תורה, וצריך להחמיר. שוב ראיתי בקונטרס אחר שמביא שהגר"י הוטנער זצ"ל העיד שהגאון רבי חיים עוזר זצ"ל החזיק הגילוח במכונה כספיקא דאורייתא. והנה א"א זצ"ל נפטר בחודש אב תרצ"ה, ומה שהעיד א"א זצ"ל משם הגר"ע לימוד זכות להתיר הי' לכל היותר על המכונות שהיו עד שנת תרצ"ה, ואולי אח"כ השתכלל יותר וע"ז אמר הגר"ע שנראה שזהו ספיקא דאורייתא וכמ"ש" (שו"ת תשובות והנהגות ח"ה סרס"ד).

הוספות למילואים והשמטות (ח"ב: פרקי נימוק וסיכום פ"א) לא

שיטת שו"ת חשב האפוד
– מכונות גילוח: תער ממש –

העלה הג"ר חנוך דוב פדווא (אב"ד התאחדות קהילות החרדים דלונדון) בשו"ת חשב האפוד ח"ב סימן קכט (בתשובתו מר"ח ניסן תשל"ו) דלפ"ד מרן החתם סופר (חיו"ד סימן קלט-קמ) אסור לגלח הזקן במספריים כעין תער ושכן נהגו בהונגרי' משום שחששו לדעת מרן החת"ס, אבל "מכונות הגילוח האלעקטרית שנתחדשה כהיום היא גרועה יותר ויותר ממכונת מספר נול העוברת על ידי תנועת היד, ויש מקום לומר שאין זו מספריים כעין תער, אלא תער ממש. תדע שהרי גם נכרים שהיו מתגלחים תמיד בתער, השליכו היום התער אחרי גום, ומתגלחים במכונת גילוח אלעקטרית. ויש מקום לומר שגם בלי דברי החת"ס הני מכונות אסורות, שאינן מספרים כעין תער, אלא יש בהן משום גילוח שיש בו השחתה ממש. ואף שאין אני דורש את זה בפירקא משום טעם המובן, אבל מי ששואל אותי בפרטות מה דעתי במכונות גילוח אלה, אני אומר לו מה שבלבי שיש להמנע מלהשתמש במכונת גילוח אלעקטרית לגילוח פאות הזקן. ואין אני יחיד בדעה זו, וכמדומני שבזמן האחרון נתרכו המקפידים שלא להתגלח במכונה עלעקטרית".

עוד בשיטת הגרי"ש אלישיב
– בכל מכונה יש לאסור –

"כל מכונה שיש בה חשש שנוגע הסכין בב' שערות, אסורה. ובכל מכונה יש לאסור, שאי אפשר ליזהר שלא יגעו הסכינים בב' שערות" (ס' הלכות שבת בשבת ח"א עמ' מז הו"ד בס' אשרי האיש – פסקי מרן הגרי"ש אלישיב – יו"ד ח"א עמ' קמב).

עוד בשיטת הגרי"ש אלישיב
– אם יש לסמוך על בדיקת עור הפנים להרגיש השער –

"יש הטוענים שאם מעבירים ידם על עור הפנים, ומרגישים השער, מותר להשתמש במכונת גילוח, הואיל והוכח שאין המכונה מגלחת כתער. אך למעשה מורה רבינו שבדיקה זו אינה מועילה, דהרי אפי' אם מרגיש השער, אין בכך ראי' שלא השחית אפי' שתי שערות לגמרי מעיקרן, דבכה"ג הרי כבר עבר איסור דאורייתא" (ישא יוסף ח"ב עמ' עג, הו"ד בס' אשרי האיש שם).

עוד בשיטת הגר"ש אלישיב
– ליכא היתר לגלח בשום מכונה –

הגר"ש אלישיב אמר לבחור לפני עשרות שנים, "וכי אם אומר לך דליכא היתר לגלח בשום מכונה, התשמע לדברינו?" ענה הבחור: "ככל אשר יאמר לי אעשה". השיבו רבינו: "אסור" (ס' בירורי חיים ח"ד עמ' רמו, הו"ד בס' אשרי האיש שם עמ' קמג).

עוד בשיטת הגאון בעל "שו"ת שבט הלוי"
– "אין היתר לשום מכונת גילוח" –

"שמעתי ממו"ר בבית ההוראה של מרן הגר"ש וואזנר בהיותי מתאבק בעפר רגלי החכמים היושבים ראשונה בממלכת התורה, שכאשר היו נשאלים על סוגי מכונות הגלוח המותרת עפ"י ההלכה היו משיבים שדעת מרן 'שבט הלוי' שאין היתר לשום מכונת גלוח והיו דוחים השואל ולא נזקקים לשאלה כלל וכלל, וכן הרחיב בזה מו"ר רבן של ישראל מרן הגר"ח קנייבסקי שליט"א בספרו הק' ארחות יושר" (ס' שיח שמואל – הלכות שליח צבור, אה"ק, תשס"ג, חלק שיח שמואל סימן טז עמ' תמ).

עוד בשיטת הגר"ח קנייבסקי
– האם איכא מכונת גילוח "כשרה"? –

במענה על השאלה אם איכא במציאות מכונת גילוח "כשרה", השיב הגר"ח קנייבסקי שליט"א בזה הלשון: "החזון איש אסר כל מכונה וכ"כ כל גדולי הדור".

עוד בשיטת הגר"ע יוסף

שם (עמ' תשכד): לאחרונה הגיע לידי "קריאה קדושה", בכת"י הגר"ר יצחק יוסף בנו של הגר"ע יוסף שליט"א ומחבר סדרת הספרים 'ילקוט יוסף' ושם כתוב אשר בהתאם לדבריו של אביו הגר"ע יוסף, ראוי ונכון מאד לכל איש מישראל, ובפרט בני הישיבות היקרים שלא לגלח הזקן במכונות גילוח המצויות כיום. "ואף שיש הטוענים שאם יעביר ידו מלמטה למעלה וירגיש את שרשי השער אין בזה איסור, הנה אין זה פשוט כלל לפי ההלכה, ואחר שראינו את עובי הרשתות של מכונות הגילוח, ההיתר הנז' הוא קלוש מאד, וקשה לסמוך עליו בשופי, ולכן יש להשתדל במאד לא לסמוך על התרים... ולכן חובה קדושה על כל אחד להיזהר בדבר ולחוש לאיסור תורה, ולנהוג כנזכר

הוספות למילואים והשמטות (ח"ב: פרקי נימוק וסיכום פ"א) לג

ומה' ישאו ברכה".

מ"ש בענין חששות מפני שידוכים – נעתקו דבריו לקמן במילואים לח"ב פט"ז.

הסרת הזקן במכונות גילוח:

ק"ו ממ"ש בשו"ת אגרות משה בענין חלב ישראל לבני ישיבות

כתב הג"ר שמעון יצחק שלעזינגער, מו"ץ העדה החרדית עיה"ק ירושלים תובב"א, במכתבו מט"ז אייר תש"ע:

"בענין החמור שלא יקילו ח"ו בעון החמור של השחתת הזקן שיש בזה חמשה לאוין דאורייתא ולהרבה פוסקים שיש בזה עוד לאוין.

"מה שביקשתם ממני שגם אני הדל יכתוב בזה שלצערינו הרבה בני תורה מזלזלין בזה וחושבים שזה דבר של חסידות, כדי שלא לסרב לאדם גדול הרינו בזה בקצירת אמרים, עיין באריכות בזה בגדולי הפוסקים שיש בזה חמש לאוין כמבואר במס' מכות ושו"ע יו"ד סי' קפ"א ובשו"ת מנחת יצחק ח"ד סימן קי"ג, ובסופו הביא בשם מרן החפץ חיים והחזו"א זיע"א שזה איסור לכל אחד ולא רק לירא שמים, ועיי"ש שביאר כל זה בארוכה ובטוב טעם ודעת, ע"כ פשוט שכל אדם לא יקל בזה להסיר זקנו ובפרט לבני תורה שיושבין ולומדין שצריכין לדקדק יותר מאחרים ולברוח מכל צל וחשש של איסור כמבואר בטו"ז יו"ד סימן צ"ה ס"ק י"ח, ועיין בשו"ת אגרות משה יו"ד ח"ב סימן ל"ה שכתב לענין חשש של חלב עכו"ם שזה איסור דרבנן שבישיבות צריכים להתאמץ ולחנך אותם ליתן להם חלב שזה כשר לכו"ע לכתחילה אף שזה כרוך בהוצאות גדולות ומצב הכספי של הישיבה הוא קשה משום שגם זה הוא מעניני חינוך ולימוד שידעו שכדאי וראוי לבני תורה להחמיר אף כשיש רק חשש איסור דמזה יתבוננו לראות איך לירא מאיסורין עיי"ש בדבר הקילורין לעינים, א"כ ק"ו לנד"ד שזה בהרבה איסורי דאורייתא, ובטחוני שכל מי שלומד ומדקדק במעשיו לא יקל בזה ולא יחפש קולות ע"ג קולות ויהא נזהר לברוח מחשש רחוק של לעבור על הרבה איסורי תורה, ועיין בעיון יעקב על העין יעקב בחידושו למס' ע"ז דף ג' ע"ב שכתב תוכחת מגולה להמקילין בזה שהזקן הוא אחד מסימני טהרה שלהם עיי"ש והובאה בדרכי תשובה יו"ד סימן קפ"א ס"ק ח"י.

"ובזכות שיחזירו העטרה ליושנה של טהרת עם ישראל יחזיר הקב"ה במהרה טהרתן של ישראל ע"י משיח צדקינו בבנין בית

מקדשינו ותפארתינו מתוך רחמים וחסדים בב"א".

דעת הג"ר אברהם ארלנגר

כתב הג"ר אברהם ארלנגר (ר"מ בישיבת קול תורה בעיה"ק ירות"ו) בפיו "מאור השער" על שערי תשובה לרבינו יונה (שער שלישי עח):

"וגם בהשחתת זקן יש פירצות ע"י דברים הטעונים הכרעה ובירור שהם המכונות השונות שמצוי באופן שיש לחוש דמקרי תער וצריכים הוראת חכם, ומי שנזהר מבשר שהורה בו חכם (ע' חולין ל"ז ע"ב) ראוי לו להמנע מכל אופן שתלוי בדברים שאינם ברורים ומוסכמים להיתר".

שם אות ג (שרוב המגלחים זקנם ע"י מכונות גילוח – עוברים על אזהרת לא תקיפו פאת ראשכם):

ראה עד"ז בשו"ת תשובות ונהגות ח"ה סרס"ד.

איסור מכונות גילוח מטעם אזהרת הקפת הראש

ראה פי' מאור השער על ס' שערי תשובה לרבינו יונה (שער שלישי עח) שם כתב הג"ר אברהם ארלנגר (ר"מ בישיבת קול תורה בעיה"ק ירות"ו): "הנה באיסור זה רבו העבריינים גם בין שומרי מצות ע"ז שאין יודעים בדקדוק מקום פאת ראש ואין שמים על לב לשון השו"ע (קפ"א ס"ט) מכנגד שער שעל פדחתו ועד למטה מן האוזן מקום שהלחי התחתון יוצא ומתפרד שם וכל רוחב מקום זה לא תיגע בו יד, עכ"ל. הרי לך בהדיא שעובר על שני לאוין דמקיף ודניקף, וכל פעם שמסתפר עובר, ואם ע"י אחר ג"כ עובר בלאו דניקף ולפני עור. וכמה יש לתמוה על רבים שדרכם בדברים אחרים לזהר על קלה כחמורה ובלאו דאורייתא אין להם זהירות כלל, המקום יעוררם ויחזירם בתשובה לשמור על איסור דאורייתא כראוי, ואז ה' הטוב יכפר".

אורך המינימום בשער פאות הראש

– שיטת הגרי"ש אלישיב –

בענין שיטת הרמב"ם (נזירות פ"ה, יא) בענין לכוף ראשן לעיקרן, לפ"ד הגרי"ש אלישיב, בחצי ס"מ בודאי שיצא מכל הספקות, ויש בזה משום קיפול שערה לשנים (ס' אשרי האיש – פסקי הגרי"ש אלישיב – יו"ד ח"א עמ' קמב).

הוספות למילואים והשמטות (ח"ב: פרקי נימוק וסיכום פ"א) לה

שם (בענין שיעור אורך השערות של פיאות הראש) [עמ' שסד]
ולקמן ח"ג טענה ומענה א אות א (עמ' תקסא):

מנהג חב"ד בזה

בענין מנהג חב"ד בנוגע שיעור אורך השערות של פיאות הראש,
ראה ס' אגרות קודש (ליובאוויטש) ח"כ עמ' ט (ממכתב כו תשרי,
תשכ"א):

"ובתוכן הקושיא או ההערה, הנה ההנהגה שכותב, ז.א. שלא
לנגוע כלל בפיאות הראש, לא ראיתי בתוככי חב"ד, ואדרבה. ואפשר
לומר בזה כמה טעמים, ואולי גם הטעם שרומז גם במכתבו, שלא
לערב הארות של שני תיקונים מה"ג תיקונים דדיקנא קדישא, ובכל
אופן הרי מפורש שהאריז"ל הי' חותכן ומקצרן במספרים (שעהמ"צ
וטעמ"צ פ' קדושים). וע"פ האמור הרי חלה על זה הוראת חז"ל
הוראה ברורה, במסכת דמינה אזלינן (סוכה לב, ב): רב אחא ברי'
דרבא מהדר אתרי וחד הואיל ונפיק מפומי' דרב כהנא. עיי"ש ברש"י.
ואת"ל הרי כ"ש וק"ו בנדון דידן, שבזה לא רק דבור הרב אלא מעשה
רב... ע"פ הנ"ל מבואר – שהקושיא ורבה היא אדרבה על אלו שאין
נוגעים כלל – היפך ממעשה רב דהאריז"ל החי. ועיין ג"כ דרכי תשובה
ליו"ד סקפ"א שדינים הן וכו'. ובדרכי חיים ושלוש סתת"פ שלא לכוף
הפאות אחורי אזנו (איברא מה שציין שם המלקט לז"ח וכו' – וצ"ע
דכפשוטו – בז"ח וכו' המדובר בשערות הגדלות אחורי האוזן).

בירור שיטת האריז"ל בזה

ובבירור שיטת האריז"ל בזה (לפי שיטת חב"ד), ראה שו"ת צמח
צדק (מליובאוויטש) חיו"ד סצ"ג או"י, ושם: "ועי' בבית לחם יהודה
סקפ"א ססק"י בשם האר"י כתב כשמגיעים פיאות הראש למקום הזקן
ממש שוב אין עליהם שם פיאות הראש. ואפשר פירש כן כוונת
הרמב"ם. ואפ"ל הרמב"ם מתיר אף כשמגיעים להתחלת פיאות הזקן
שבלחיים העליונים והאריז"ל לא התיר רק כשמגיעים להזקן ממש,
דהיינו במקום פיאות לחי התחתון". והביאו להצ"צ בזה בדרכ"ת יו"ד
סקפ"א ס"ט ובשו"ת מחשבות בעצה (חיו"ד ס"ז בסוף התשובה
בדברי חתן המחבר).

וראה עד"ז ב"מנהג הרמ"ז" בספר "ליקוטי סיפורי התוועדיות"
(להרה"ח המשפיע דתו"ת הרב מנחם זאב הלוי גרינגלאס) עמ' 241
אות ו: "מקפיד להשאיר פיאות עד לחי התחתון, כהשיטה השני'

שמביא כ"ק אדמו"ר הצ"צ, ואמר שהכלל הוא, שכשהצ"צ מביא שתי דיעות – אף שאינו מכריע – צריכים לנהוג כהדעה הב'".

[מה שי"ל בבירור החילוק בין "התחלת פיאות הזקן שבלחיים העליונים" ו"מקום פיאות לחי התחתון" – ראה שו"ת וישב היס (להג"ר יעקב משה הלל שליט"א – ירות"ו, תשנ"ד) ח"א סי"ד].

* * *

בענין גילוח העורף במכונות גילוח – ראה לקמן במילואים לח"ב

פ"ג.

הוספות למילואים והשמטות (ח"ב: פרקי נימוק וסיכום פ"א) לז

הוספות ל"דיונים נוספים בדין מכונות גילוח"

הוספה ל"דיון ב: אם יש עצה להקל ע"י זהירות שלא להדק המכונה לבשר" (עמ' שעו):

עוד בנוגע דברי שו"ת חלקת יעקב שמתיר כשאינו מהדק את המכונה לבשר, שמתוך ההידוק הוא גילוח ממש שלא נראה השערות, ובכה"ג שאינו מהדק אינו פסיק רישי' ומותר – הנה נוסף עמ"ש להשיג ע"ז לעיל בפנים שם, כתב בשו"ת תשובות והנהגות ח"ה סרס"ד "ודבריו תמוהין, שאנו סהדי שאפי' בכה"ג שאינו מהדק, לא נראה כלל השער גדול מהפנים. אבל נראה שעכ"פ ראוי לעורר, שגם המקילים בזה, טוב שיזהרו לפחות שלא לחזור פעם אחר פעם ולדחוק המכונה לעור הפנים עד שיהא נקי לגמרי משער".

שם (אם יש עצה להקל ע"י זהירות שלא להדק המכונה לבשר) (עמ' שעו; תשכז):

ראה לעיל בסמוך בדברי הגר"ע יוסף שליט"א, שכתב דאין לסמוך ע"ז.

הוספה ל"דיון ה: אם יש להחשיב ההפסק הדק שבין הבשר והסכין להפסק" (עמ' שפג):

בהוספה עמ"ש לעיל בפנים, ראה גם שו"ת תשובות והנהגות ח"ה סרס"ד, דיש מתירין לגלח במכונה משום שיש רשת המכסה את להב הסכין, ואין הסכין מגיעה ממש עד עור הפנים, ולכן זהו רק כעין תער שזה מותר בזקן, אבל החפץ חיים בלקוטי הלכות פ"ג דמכות חושש בזה לאיסור תורה, ושכן ס"ל למרן החזו"א לאסור במכונה כתער, וסיים "ונראה למעשה שאין להתגלח במכונה, שראוי לחשוש בחשש דאורייתא על עשרה לאוין . . ועיין בר"ן (סוף יומא) ששני לאוין חמורים כאיסור סקילה".

הוספה ל"דיון ו. אם יש מקום להקל מטעם דהמכונות הוי כגדר 'בתישה' ו'מחינה', ולא 'גילוח':

בהוספה עמ"ש לעיל בפנים, הנה דן בזה גם בשו"ת תשובות והנהגות ח"ה סרס"ד, ושם מבואר ששמע בשם גדול א' שדעתו דכיון שבתער ה"ה משחית בחיתוך הסכין, לכן כל שמשחית השערות שלא בדרך חיתוך אף אם דרכו בכך אינו דומה לתער ומותר, והיום יש

מכונות גילוח שהסרת השער נעשית ע"י טחינתו (שסכין אחד דוחק השערות ע"ג הסכין השני ומשפשפם עד שנטחן ונופל), וע"ז כתב השו"ת תשובות והנהגות: "וד"ז צריך בירור מקיף במציאות, וכל זמן שלא נתברר ראוי לחשוש שאסור, שספיקא דאורייתא לחומרא. וכן גוף הסברא אינה מוכרחת ושפיר י"ל שכל דבר שרגילים להשחית בו השער הוא בכלל תער (ורק מלקט ורהיטני שאין הדרך להשחית בו מותר), ואכמ"ל וקשה להקל באיסור תורה. ונראה למעשה, שאין להתגלח במכונה, שראוי לחשוש בחשש דאורייתא על עשרה לאוין".

הוספות למילואים והשמטות (ח"ב: פרקי נימוק וסיכום פ"ב) לט

פ"ב: אוהרת "לא תשחית את פאת זקנך" בהעברת הזקן שלא בתער

דברי רבינו יהודה החסיד באיסור גילוח הזקן במספריים (אפי' שלא כעין תער) ודינו כרשע ר"ל – ראה לעיל במילואים לח"א ערך "רבינו יהודה החסיד".

לפ"ד מרן החת"ס – אסור לגלח הזקן במספריים כעין תער, וכן נהגו כן העלה הגאון רבי חנוך דוב פדווא (אב"ד דקהילות החרדים דלונדון) בשו"ת חשב האפוד (ח"ב סימן קכט), דלפ"ד מרן החת"ס סופר (חיו"ד סימן קלט-קמ) [ראה לעיל ח"א בערכו] גם בפאות הזקן אסור מספרים כעין תער, "ואנו חוששין לדעה זו אף שלא הוזכרה בשלחן ערוך" [ראה לעיל ח"ג: טענה ומענה א]. והמשיך בשו"ת חשב האפוד שם: "ועל פי זה, רבים מן היראים בהונגרי' אשר נהגו בהסרת הזקן, והם מצד עצמם הי' די להם מכונת גילוח מספר נול, והי' קשה להם הסירחון שבסם הגילוח, מכל מקום העדיפו סם הגילוח על המכונת מספר נול, משום שחששו לדברי החת"ס שאנו אוסרים מספרים כעין תער". [מ"ש שם די' למכונות גילוח דימינו דין תער ממש, ולא מספרים כעין תער – ראה לעיל במילואים לח"ב פ"א].

פ"ג: אזהרת "לא ילבש גבר שמלת אשה" בהעברת הזקן

לפ"ד ה"שבלי הלקט" אסור להסיר הזקן ע"י סם

בנוגע מ"ש רבינו ה"שבלי הלקט" שהמגלח זקנו כעין תער במספרים לוקה משום לא ילבש גבר שמלת אשה, שאלתי הגר"ח קניבסקי שליט"א האם יש לאסור עפ"ז הסרת הזקן ב"סם". ומענתו (מחודש אדר תשע"א): "כמדומה שהחפץ חיים (בס' תפארת אדם) כבר הביאו שעובר משום לא ילבש", עכ"ל.

שיטת הגאון רבי יונתן אייבשיץ

נראה דמוכח דס"ל גם להגאון רבי יונתן אייבשיץ דאיכא בתספורת הזקן משום אזהרת לא ילבש גבר שמלת אשה, ממ"ש בספרו יערות דבש ח"ב דרוש ג' ("תוכחת מוסר והספד" – משנת תק"ו): "המרבה לסלסל בשערו וקשוט עובר משום לא ילבש גבר". וע"ע עד"ז (יותר מפורש) לקמן ממרן החפץ חיים בספרו קונט' תפארת אדם.

כוונת הברכה "שלא עשני אשה" – על הזקן

ראה דברי הגאון בעל "בן איש חי" בספרו "עוד יוסף חי" – נעתקו במילואים לח"ב פ"ט.

שלילת הסברא דל"ש לא ילבש "כיון שנהגו כן"

שם הערה 24 אות א (ע"ד סברת המקילים ע"פ דברי הרמ"א יו"ד סקנ"ו שמתיר לאנשים להסתכל במראה כיון שנהגו כן, וא"כ גם כאן בגילוח הזקן אין לאסור משום לא ילבש גבר): בהוספה עמ"ש שם, ראה גם שו"ת תשובות והנהגות ח"ה סרס"ד: "אבל בהגהות הגר"א שם (סי' קנ"ו) חולק על הרמ"א שמתיר, וראוי לדקדק ולמנוע, ואולי שייך גם בזה מש"כ הרמ"א שם, 'וחברים נמנעים בכל מקום'".

גילוח העורף במכונת גילוח משום לא ילבש

בשו"ת תשובות והנהגות ח"ה סרס"ד כתב ששמע שיש מחמירים אפילו לגלח העורף בתער או במכונה כתער, ואף שאין איסור משום השחתת הזקן, חוששין לאסור משום "לא ילבש" שאסור לגלח כל האיברים בתער מהאי טעמא, ונראה שכיון שאינו מגלח שם כדי להתייפות, רק לנוחות והקלה. וסיים שם "בכה"ג אין חשש כלל, וכן פשוט ונהגו להתיר, וליכא למיחש כלל".

פ"ד: איסורי חוקות גויים בהעברת הזקן

הערה 4 עמ' תמ:

התחלת גילוח הזקן במדינת אשכנז

– "הכשרים באמת אינם מגלחים זקנם גם באשכנז" –

"כי גם במדינות אשכנז אין המנהג הרע הזה מימות עולם חס ושלום, רק הרבה יותר מאלף שנים אחר חורבן בית שני התחילה הרעה הגדולה הזאת לצמח בהם, כי שמעתי מרבינו זכרונו לברכה שגם אומות העולם לא היו מגלחים זקנם בימי קדם, וזה סמוך איזה מאות שנים, שהתחילו אומות העולם לגלח זקנם, ואחר כך, בזמן רב בתוקף מרירות הגלות, התפשטה הסטרא-אחרא והתגרה היצר הרע גם בבני ישראל, ונתערבו בגויים ולמדו ממעשיהם, והתחילו איזה רשעים גדולים מפורסמים לגלח זקנם, וכן למדו אחד מחברו, עד שנתרבה הפרצה, בעוונותינו הרבים, ונעשה להם כהיתר, כאשר רואים גם עכשיו, שהכשרים באמת אינם מגלחים זקנם גם באשכנז, וגם במדינות הסמוכים לאשכנז עדיין לא נתפשטה הרעה הזאת כמו באשכנז, רק כי הרשעים הגדולים מתחילים בזה, ואחר כך טועים בזה גם הכשרים קצת" (ס' חיי מוהר"ן – ברסלב – ח"א סנ"א).

עוד בסיבת המתחילים להסיר זקנם במדינת "ליטא"

בספר "אוצר אגרות קודש" (להרה"צ רבי חיים אברהם דובער לוי, המכונה "המלאך" – נדפס לראשונה בשנת תשי"ב) במכתב פח (עמ' צא-צב במהדורה השלישית – מרחשון, תשמ"ט) אל מח"ס עמודי ארזים (ראה לעיל ח"א בערכו – ושם האריך אודות הפירצה בענין גידול הזקן אצל תלמידים שבאו לאה"ק מליטא) כתב "וע"ד תלמידי הישיבות מחברון ת"ו ושאר הפורצים, ניכר שמעלתו נעלם מאתו כי כן דרכם כמעט של כל תלמידי הישיבות בליטא מאז ימים רבים שלא יקפידו גדולים כ"א בלימוד ובלכול (ופלפול) הבלים, ומעשה המצות ובפרט דקדוקי מצוות וחומרת האיסורים אינם יודעים מאומה מאפס הבנתם בחכמת התורה בגמרא וראשונים, וכמעט שהרוב מהמפורסמים שלהם זרים להם דרכי הגמרא, וביחוד ההלכה העולה מהסוגיות".

[ע"ד הנהגת תלמידי ישיבת ראדין וישיבת נבהרדוק בענין גידול הזקן – ראה לעיל במילואים לערך "חפץ חיים"].

**עדות הגאון רבי אברהם קאלמאנאוויץ זצ"ל
בסיבת גילוח הזקן בישיבת סלאבאדקא**

"בסלובודקא... מערבי השפעות הסתוננו את הישיבות של אותה תקופה. . מה שהופך את הפנים ללא זקן – לנורמה. הוא, הרב קאלמאנאוויץ הצעיר שמעולם לא גילח את זקנו, אפילו הרוויח את הכבוד של ראשי ישיבות וחברים לאופי החזק שלו ושל היכולת לדבוק בדעותיו". (*Visions of the Rov. Highlights from the Life and Times of Moreinu Hagaon Harav Rav Avrohom Kalmanowitz ZT"L*, Chapter I, pg.28. נדפס ע"י ישיבת מיר, ברוקלין).

הי' זמן אשר אמרו אשר מסתפרים זקנם – הכל בכוונה לשם שמים.
– נוכחו לדעת כי פג טעמו –

"הי' זמן אשר אמרו האומרים אשר מסתפרים זקנם, ומהדרים בלבושיהם בגיהוץ מיוחד, ומרבים בנימוסים נאורים בהידור מהודר, הכל בכוונה לשם שמים. ות"ל אשר במשך הזמן כבר נוכחו לדעת כי פג טעמו.

"וכבר הדברים אמורים ונשנו כמה פעמים, אשר תמורת זה שהבני תורה מתלמידי הישיבות צריכים להיות לסמל להצעירים הבעלי עסקים איך להשפיע על הסביבה, הנה הם עצמם כורעים ברוך לפני כל נימוס חדש – נאיע מאדע – ומהדרים בו ביותר מבני הנאורים, אשר מלבד השטות שבזה מראים שפלות עצמם" (אג"ק אדמו"ר מוהרי"צ חי"ז עמ' קצ – ממכתב י"ג כסלו תרצ"ב).

עוד בסיבת התחלת הסרת הזקן אצל תלמידי ישיבות "ליטא" – ראה "מבוא" ל"קונטרס עץ החיים" עמ' 9 ואילך (ממכתב תמוז, ה'תרצ"ב), ושם:

"פוגשים אנחנו כהיום אברכים מתוארים בתוארי גאונים עילויים, קצוצי זקן וגדועי פאה, מפלפלים בסוגיא עמוקה ובונים מגדלים להקיל בכל דבר מצוה, ולהעמידה ערומה גוף בלא נשמה, וקרנים להם לסתור סברת הגאונים ולנתוץ איסורי ראשונים".

הוספות למילואים והשמטות (ח"ב: פרקי נימוק וסיכום פ"ה) מג

פ"ה: סייג ומינדר מילתא (ו"לפני עוור") בהעברת הזקן

אות א: על יסוד ההיתר – כו"כ עוברים על האסור לכל הדעות:

רב שאין זקנו מגודל – מביא אחרים למכשול רב.
– צריך לשמש דוגמא מהו תואר איש ירא שמים

כן מבואר גם בס' אגרות קודש (ליובאוויטש) ח"ט (עמ' רמז, במכתב כה מנ"א, ה'תשי"ד): "תוכן כוונתי בזה הנה בצירורו הוא ובפרט בהיראת שמים שלו צריך הי' להיות זקנו מגודל, כי אף אם תמצא לומר שמחזיק הוא בלבב שלם (וספק אצלי בזה) שהדין כדעת המתירים בזה ולא כדעת אדמו"ר הצמח צדק, הרי בתור רב וספיריטועל לידער שצריך לשמש דוגמא מהו תואר איש ירא שמים ובמילא לומדים ממנו גם בענין הנ"ל, על ידי זה מביא אחרים למכשול לעבור ח"ו על חמשה לאוין דאורייתא, וכמבואר בשיחת כ"ק מו"ח אדמו"ר זצוקלה"ה נבג"מ זי"ע, נדפסה בקונט' ביקור שיקאגא. וכיון שהוא כבר לאחר הנשואין שלו לאריכות ימים ושנים טובות, הנה גם שאלת השידוך אינה מונעת זה, וההסברה היחידה שיש לי מפני מה אינו נוהג באופן כזה הוא רק מפני התנועה פון נאָכגעבן דער וועלט, וכתענת הנביא עוד בזמן בית ראשון שכמה מבני ישראל הכריזו נהי' ככל הגויים, ועל אחת כמה וכמה שחזקה תנועה זו בדרך דעקבתא דמשיחא, ומה שהדגשתי בזה חניך ליובאוויטש הוא מטעם הפשוט מפני שרק חניכי ליובאוויטש מילידי אמריקה מקפידים על זה וענינים כמו אלה".

שם אות ד: "גידול הזקן – סייג לשאר עבירות שבתורה" (עמ' תנה ואילך):

גזירת הפאות והזקן ע"י הנאצים ימ"ש – גרם שירד מהדרך

"סיפר אחד מניצולי השואה של"ע ירד מהדרך ונעשה חילונו, וסיפר שבשעה שהנאצים ימ"ש גזזו פאותיו וזקנו, הרגיש בזה ירידה כל כך גדולה, שלאט לאט הפסיק לשמור תורה ומצוות, מכיון שכבר הרגיש שחסר לו הסימן היהודי" (ס' התורה והמצוה – להרב יחיאל מיכל שטרן, ירות"ו, תשנ"ח – ח"א ספ"ו).

סייג בדורנו: צריך כל אדם להחזיק עצמו חסיד
– עי"ז לא ילך גלוח בלא זקן –

בס' תהלת חיים (צאנז, ח"א עמוד שמ"ג) בשם מרן בעל דברי

חיים זי"ע שאמר שבדורינו צריך כל אדם להחזיק עצמו לחסיד ולומר חסיד אני וזאת היא סייג וגדר גדול לשמירת התורה כי עי"ז לא ילך גלוח בלא זקן ושני פאות ולא ילך במלבושי נכרי כי מסוה הבושה על פניו כי אמר יאמרו עליו היתכן לחסיד לילך בדמות כזה, אבל אם אינו מחזיק את עצמו לחסיד אין מסוה הבושה על פניו כי אמר יאמר מה בכך אם הולך גלוח ובמלבושי נכרי אבל אין אני חסיד, ולזה עצה היעוצה לסייג ולגדר גדול בדורינו עתה להחזיק כל אדם את עצמו לחסיד יעו"ש.

העברת הזקן – הוא כעין הסרת המזוזה מביתו של ישראל

"הנה שאלתו במכתב ההוא, שאגיד לו בשפה ברורה מה אני דורש מאתו. ואני הנה כבר הגדתי לו, כי המראה החיצונית צריכה להתאים עם הפנימיות. . העברת הזקן. . הוא כעין הסרת המזוזה מביתו של ישראל.

"מצות מזוזה מלבד ענינה החוקי, כמו שכל המצות צריכים לקיימם להיותם צווי הבורא ב"ה, הנה כוונתה הרוחנית להורות אשר הבית הזאת – אשר עלי' המזוזה קבועה בפתחה – וכל אשר בתוכה שייכים לאלקות, והסרת המזוזה מורה על פריקת עומ"ש.

"וכן הדבר בענין הזקן, אשר מלבד מצותו הפרטי הנה הוא כעין מזוזה המכרזת כי איש זה הוא מאלו השייכים לקיום התורה והמצוה בהידור, ובכל אופן הנהו גדר המגדירו ומגבילו מכמה ענינים רעים.

"וכבר משלו המושלים כי אלו בעלי הזקן הם כבית העומדת בחצר מסובכה, אם לא בגדר ברזל הנה עכ"פ גדר עץ הגדור בעד הגנבים, מדאיבם ומדאיגם. ואלו שמספרים את זקנם הם כבית העומדת בשדה, אשר בנקל להגנבים להתפרץ שם.

"והדבר הוא מוחשי, כמובן ישנם כמו בכל ענין, והם יוציאים מן הכלל.

"אמנם זהו בכללות ההנהגה, ובפרט בנוגע בהנהגה פנימית לעורר על לימוד התורה, אשר בודאי הכוונה שתהי' ביראת שמים, בודאי הנה בהכרח הדבר אשר המעורר יהי' בעצמו כדבעי להיות" (אג"ק אדמו"ר מוהרי"צ נ"ע ח"ז עמ' קפט).

אי הנגיעה בזקן – גוררת עוד זהירות בקיום מצוה

"במענה למכתבו מיום מ"ד בעומר, בו כותב אודות הזהירות

הוספות למילואים והשמטות (ח"ב: פרקי נימוק וסיכום פ"ה) מה

בקדש – הזהירות בקהלתם קדישא מכמה שנים, שבמשך השלשים יום לאבלות ר"ל ל"ע ול"ע, אין נוגעים בזקנם וכו'. ושואל כיון שישנם כאלו שאינם נזהרים באיזה ענינים דתורתנו ומצותי, ואי הזהירות נכרת לרבים וכמו גילוי ראש וכו', האם יש מקום בשבילם לזהירות האמורה. ובפרט שיש אומרים שאלו הנזהרים בזהירות זו נולד עי"ז אצלם רגש בלתי רצוי לעיני דת.

"ומובנת התמי' והפליאה להסתפק בענין כהאמור, שהרי בודאי ובודאי – כשאישי הישראלי נזהר בענין תורה ומצות זהו העצם שלו והפנימיות ועיקר מציאותו,

"ובלשון המורה הגדול הוא הרמב"ם: רוצה הוא לעשות כל המצות ולהתרחק מן העבירות (אפילו מי שתקפו יצרו הרע לבטל מצוה, כי רק) יצרו הוא שתקפו (בידו החזקה הלכות גירושין סוף פרק ב', עיי"ש).

"משא"כ כשמבטל זהירות ועובר עבירה, ברור אמרו חז"ל, שזהו שנכנס בו רוח שטות. ודייקו בלשונם, שישנו זה שעליו נאמר בו, אלא שבזה נכנס רוח שטות.

"שמזה מובן שעל כאו"א להשתדל, וככל האפשרי, שפנימיות האדם ועיקרו ישתלט על הנהגתו ומעשיו, ולעשות כל התלוי בו לגרש את הרוח שטות. ומכש"כ וק"ו מרפואת הגוף.

"נוסף על הנ"ל – הודעת חז"ל שמצוה גוררת מצוה ואי הנגיעה בזקן – גוררת עוד זהירות וקיום מצוה, ופשיטא שלא להיפך. ואף שאפשרי שיצר הרע, שאומן הוא במלאכתו לדחות האדם מדרך הישרה, ימציא סברות משונות להסבירו שמצוה תגרור ענין הפכי, אבל מי פתי יאמין לזה, שאמרו עליו שהוא זקן וכסיל.

"וביחוד – כשהמדובר באחב"י הספרדים, אשר מאז ומתמיד חלק להם וקוראים ולומדים בזהר הק' תקו"ז וכו', הנה מבואר בכ"מ בזהר הק' אשר שערות הזקן הם י"ג תקו"ד, מקור לי"ג מדות הרחמים, שהם רחמים רבים, וכמבואר בכתוב. והנמצא באבלות, ר"ל, שאז מקום לדינים, בודאי ובודאי שעליו ככל האפשרי להשתדל בהמשכת רחמים רבים, הממתיקים דינים ועד שמהפכים אותם ממרירו למיתקא.

"וכבר ידוע הרמז בכתוב והוא רחום וגו' ולא ישחית, שהוא בן שלש עשרה תיבות, ותוכנו – שאפילו במקום שיש עון, הנה יכפר עון ולא ישחית וכו'. ובמדתו של הקב"ה, שהיא מדה כנגד מדה, הנה קיום הציווי לא תשחית פאת זקנך – ממשיכה את הלא תשחית האמור.

”שעפכ”ז צ”ל תוספת פעולה לחזק מנהג טוב האמור והזהירות בתוככי האבלים ר”ל. וסו”ס הנה כדברי הרמב”ם שם, הרי זה גם רצונו האמיתי של מקיים הזהירות וישפיע גם על הרגש סו”ס וכו” (אג”ק – ליובאוויטש – מיום א’ סיון תשכ”א, אל הרה”ג הרה”ח וכו’ רא”ד העכט, מד”א דק”ק שערי ציון, ברוקלין).

פ”ז: מעמי המצוה (ופשטא דקרא) – לאור ההלכה”

ראה לעיל במילואים לח”א, ערך ”רבינו אפרים ב”ר שמשון”.

פ"ט: העברת הזקן ע"י סם (סך נשא)

כמה מהמסירים זקנם ע"י סם – עוברים על איסור הקפת הראש

העיר בשו"ת תשובות והנהגות ח"ה סרס"ד שהמגלחים בסם עליהם עדיין ליהרר מחשש איסור חמור דהקפת פאת הראש, דגבי איסור הקפת פאת הראש מפורש בתוס' ישנים מכות בשם ריב"א ובתוס' בנזיר (והביאו בשו"ת רע"ק החדשות) שאפילו שמוטר במספריים מ"מ אסור במלקט ורהיטני, שבפאת הראש לא נאמר בו גילוח אלא לא תקיפו, ואין חילוק אם עשה זאת בדרך גילוח או לא, אלא כל שהקיף את פאת הראש עובר בלאו, וא"כ ה"ה כשמקיף פאת הראש בסם שעובר בזה על הלאו.

עוד העיר בשו"ת תשובות והנהגות שם, דהנה נחלקו הפוסקים מהו מקום הפאות שאסור מדינא, דיש ראשונים (רמב"ם, טור בשם רש"י, ועוד) הסוברים שבליטת לחי העליון (היינו במקום שמרגישים בליטת עצם, בערך מול נקב האוזן) הוא בכלל פאת הזקן, וממנו ולמעלה הוא בכלל פאת הראש. אבל דעת הריב"ן (בפירו' למכות המיוחס לרש"י) שרק מבליטת לחי התחתון שהוא מתחת לפה (ומקום בליטתו הוא תחת האוזן, בחוד שבקצה העצם הנוטה לצד אחורי האוזן) הוא פאת הזקן, אבל עד הלחי התחתון הוא בכלל פאת הראש. ובשו"ע (יו"ד סי' קפ"א ס"ט) פסק להחמיר כדעת הריב"ן וז"ל 'שיעור הפאה מכנגד שער שעל פדחתו ועד למטה מן האוזן מקום שלחי התחתון יוצא ומתפרד שם וכל רוחב מקום זה לא תגע בו יד'. וכן פסקו האחרונים (לבוש, חכמ"א ועוד). ועיין בשו"ת "אמרי יושר" שפי' באופן אחר בדעת הריב"ן, ולכן מסיק להלכה דלא כהשו"ע והאחרונים, ולדעתו שיעור פאת הראש הוא עד תחילת החלק הרך שתחת לאוזן. ולמעשה המנהג הי' אצל בני הישיבות לגלח עד לחי העליון, אבל בסם שאסור בהקפת הראש לכו"ע וכמ"ש, ראוי לאסור לגלח בסם עד לחי התחתון דוקא. ולפי זה המסיר זקנו ע"י סם עלול לכמה פוסקים ליכשל בהקפת פאת הראש.

פי"ב: תלישה וסירוק (ונגיעה) של שער הזקן

הכיר על א' שהוא מל"ו הצדיקים – לפי מה שסידר זקנו

ס' זמירות עטרת יהושע (מנהגי הגה"צ רבי משה ארי' פריינד זצ"ל גאב"ד ירושלים, סדר ליל ויום ששי): "סיפר [הגה"צ רמ"א זצ"ל] בשם הרה"ק בעל דברי יחזקאל משינאווא זיע"א שהכיר על אחד שהוא מל"ו הצדיקים שבדור, לפי מה שתקן וסידר את זקנו אחרי הטבילה במקוה. וגם רבינו [רמ"א] זיע"א הי' רגיל אחרי הטבילה לסדר במסרק פאות ראשו וזקנו. גופא דעובדא הכי הוי – כאשר חזר הרה"ק משינאווא זיע"א מארץ הקודש, נכנס אלא אביו מרן הרה"ק מצאנו זיע"א, ושאלו אביו מה ראית בארץ ישראל, והשיבו שראה אחד מל"ו הצדיקים שבדור. שאלו אביו האיך הכרת עליו שהוא מל"ו הצדיקים, וענהו הרה"ק משינאווא שכאשר תקן האיש את זקנו במקוה, הכיר עליו שהוא אחד מל"ו הצדיקים" (כפי שהו"ד בס' מבאר השבת על מנהגי יום ערש"ק (ברוקלין, תשס"ה) פ"כ אות יז הערה כד).

סרק זקנו לכבוד שבת קודש

בס' נועם שיח (סקאלא, עמ' קצח): "הי' נוהג [רבי צבי אביגדור מנאפקאר זצ"ל] שלא סרק את זקנו במסרק מחשש שמא יתלוש השער, ובכך במשך הזמן נעשה זקנו קאלטענעס [קליעות], והרה"ק מקאמארנא אמר שפעם בשבוע בערב שבת קודש יסרק זקנו לכבוד שבת ק" (כפי שהו"ד בס' מבאר השבת שם).

סריקת הזקן במסרק המתאים

"מובן שהאמור לעיל [בענין חיוב גידול הזקן] אינו שייך לסריקת הזקן במסרק המתאים וכפי שיבארם רב בשכונתם" (אג"ק – ליובאוויטש – חלק כג עמ' תיח).

שיטת ה"בבא סאלי" בסריקת שער הזקן

"מרגלא בפומי", שמי שיקבל על עצמו שלא לנגוע בזקנו, ואף לא לסרקו, ע"מ שלא לתלוש אף שיערה, מובטח לו שחצי מעוונותיו ימחלו לו. רבים מחסידיו ששמעו זאת מפי קדשו הניחו את זקנם לצמוח, בלי לנגוע בו כלל" (ס' מאור ישראל – תולדות ה"בבא סאלי", עמ' 89).

הוספות למילואים והשמטות (ח"ב: פרקי נימוק וסיכום פ"ב) מט

הנהגת הגאון רבי יונתן אייבשיץ בנוגע סריקת הזקן

בס' מקוה ישראל (נאסויד, עמ' סח) הביא מה שסיפר הגה"ק מנאסויד בשם הרה"ק משינאווא: "פעם אחת א"ל שרבינו הרב ר' יונתן זצלה"ה מעולם לא סרק את פאות זקנו מפני חשש שלא יתלוש שער אחד, רק מחשש ערבוביא וליכלוך הי' כפעם בפעם מעביר הדיקנא קדישא שלו בספל אחד חלב ובזה הי' מעביר הכלוך מהדיקנא קדישא".

הנהגת רבי עקיבא איגר בסריקת הזקן

כ"כ גם בס' הררים התלויים בשערה (חלק פירות הנושרים ס"ב – בנוגע פאת הראש): "ומתאמרא דהגרעק"א עמד בדבריו לא סירק בכל ימיו את שערו תו".

הנהגת רבי אלימלך מליזענסק בסריקת הזקן

"וידוע מהרה"ק רבי ר' אלימלך מליזענסק זי"ע שהי' לו קאלטענס בשערות זקנו שמעולם לא סרק אותם" (ס' הררים התלויים בשערה שם).

שיטת החות יאיר בסריקת הזקן: בכל ע"ש צריך לסרוק זקנו

בס' מקור חיים לחות יאיר (או"ח סי' רס) כתב דכמו שצריך לפנות קורי עכביש מהבית בערב שבת כמו כן צריך לסרוק פאות ראשו וזקנו.

הנהגת א' מל"ו צדיקים שבדור בתיקון זקנו במקוה

בזמירות עטרת יהושע (סדר יום הששי, צדיק מה פעל אות כט) כתב שסיפר הגאב"ד ירושלים דכאשר חזר הרה"ק משינאווא מארץ הקודש נכנס אל אביו מרן הרה"ק מצאנו ושאלו אביו מה ראית בארץ ישראל והשיב שראה אחד מל"ו צדיקים שבדור. שאלו אביו האין הכרת עליו שהוא מל"ו הצדיקים וענה הרה"ק משינאווא שכאשר תיקן האיש את זקנו במקוה הכיר עליו שהוא אחד מל"ו הצדיקים.

הנהגת הרה"ק מנאסויד בענין סריקת הזקן

בס' זמירת עטרת יהושע (שם) כתב שגם סיפר שהרה"ק מנאסויד הי' רגיל לסרוק פאת ראשו וזקנו טרם הטבילה במקוה כדי לצאת מחשש חציצה.

שם אות ה – סגולות (עמ' תקכ; תשעו):

עוד בענין אחיזת הזקן ע"י ילדים קטנים

הובא בשם הרה"ק רבי צבי אודות זקנו של אביו הבעש"ט – "איתא דהיי"ג תיקוני דיקנא המה צינורות השפע להמשיך על ידם כל טוב ולא הבין איך ולמה עד שנזכר ממה שסיפרה לו אמו הצדיקת זי"ע כי אביו הבעש"ט זצ"ל קודם לידת בנו הק' הי' מנהגו להתבודד ביערות ומדבריות ולהתענות משבת לשבת, ובכואו בליל שבת קודש לביתו אחר קידוש לא הי' יכולים להמשיכו לזה העולם מחמת דביקותו בהתפשטות הגשמיות בדביקות עצום ונורא, וכשנולד בנו הק' לקחה אמו הצדקנית והושיבה את הילד על ברכי אביו זצ"ל להתעסק בזקנו הק' בדיקנא קדישא דילי' כדרכו של ילד ובזה המשיך אותו לזה העולם, ועי"ז הבין כי התיקוני דיקנא המה מסוגלים להמשיכה וא"כ הם צינורות השפע" [שו"ת דעת משה – הוצאת בויאן, תשמ"ג – עמ' קעו בתורה לז' טבת ועד"ז בשו"ת דעת משה איגרות קודש (הוצאת סאדיגורא, תשמ"ד) עמ' ר' איגרת ה' בכת"ק הרה"ק רבי משה'ניו מבויאן זצ"ל (הו"ד בקובץ היכל הבעש"ט – תשרי, תשס"ז – עמ' קמא, במאמרו של הרב שלמה אבי"ש)].

עוד בענין סגולות: גידול הזקן – סגולה לזרע של קיימא:

שו"מ עד"ז גם בשם הגה"ק מהר"ש מבעלז: "פעם בא יהודי מודרני ('א דייטש') למרן מהר"ש זי"ע וביקש שיושע בזרע של קיימא (זש"ק). אמר לו מרן ז"ל: 'קינדער האָבן ליב צו שפילן מיטן טאַטן'ס באָרד. לאָז וואַקסן אַ באָרד וועסטו געהאַלפן ווערן מיט קינדער' [=ילדים אוהבים לשחק עם זקנו של האבא, תגדל זקן ותיושע בילדים]" (רשימת הגאון רבי חנוך דוב פאדווא, בעל שו"ת חשב האפוד, בקובץ היכל הבעש"ט, תמוז תשס"ח, עמ' קטו).

* * *

הוספה לנספח א: קיפול שערות הזקן

"הי' לו משמש, לאדמו"ר [ה"באבא סאלי"], ששהה בביתו, לעת זקנתו מידי לילה. וכמובן אותו משמש לא נגע בזקנו. ערב אחד, כשהגיע לבית אדמו"ר, קבלו אדמו"ר בקרירות מופגנת, ואף לא רצה לענות לו שלום. אותו משמש התפלא מאד, ושאל במרירות, מה פשעי ומה חטאתי? אדמו"ר ענה לו, שהוא רואה שחתך חלק מזקנו, לכן

הוספות למילואים והשמטות (ח"ב: פרקי נימוק וסיכום פי"ב) נא

הוא הקפיד עליו מאד. אז הוציא המשמש סיכה, שהחזיקה את זקנו מקופל, וגילה את כל זקנו כבימים ימימה. אדמו"ר שראה שהמשמש לא חתך את זקנו, קרבו ושאלו מדוע א"כ אתה מקפל את הזקן? השמש ענה, כי במקום עבודתו, הוא מתבייש להופיע עם זקן ארוך כמו שלו. אז השיב לו אדמו"ר, שלא יתכן שדבר שהוא פארו של אדם, שמישהו יתבייש ממנו, וציווה עליו שלא יוסיף לקפל את זקנו" (ס' מאור ישראל – תולדות ה"בבא סאלי" – עמ' 89-90).

שם נספח ב – "הנחת שערות זקן הנתלשים תוך הספרים" (עמ' תקכג ואילך; תשעח):

עוד ענין בענין הנחת שערות זקן בתוך הספרים
– שיטת השו"ת תשובות והנהגות –

"ראיתי כמה חסידים שאם נתלש להם משערות הזקן נזהרין בו ביותר, ומניחים אותו בתוך ספר. ואני תמה היאך נתיר להם הדבר, והלוא משמשים בספר קדוש להחזיק שערות, שהגניזה שלהם אינו אלא מנהג חסידות בעלמא, ומזלזלין באסור גמור לשמש בכתבי קודש, ושמעתי על כמה אדמו"רים שנהגו כן, ואין לנו כהדיוטות ללמוד מהם ומעשיהם שאולי אצלם טעם מיוחד, אבל לדין אף שאין לעקור מצינורות הזקן, בודאי אין בזה קדושה, ואסור מדינא להשתמש בספר לגנוזו, וכן מצאתי עכשיו בספר "תורה לשמה" (ש"ו) שמזהיר לא להשתמש בספרי קודש לגנוז בו שערות הזקן, ונראה שזהו מעיקר הדין, ואף בספרים שלנו שאינם אלא מעשה דפוס, מ"מ יש בהם קדושה שנדפסו לקיים בהם מצות לימוד התורה, ולכן צריכים גניזה ואסור להשתמש בהם לחול והיינו נמי לגזיזת שערות (וצ"ב אם יש בכלל יסוד בקדמונים ובזוה"ק לגנוז שערות הזקן כדבר שבקדושה, או זהו סלסול שנהגו לעצמם קדושי עליון, ולא כל הרוצה ליטול את השם יבוא ויטול)". (שו"ת תשובות והנהגות ח"ב סתנ"ט).

– הנהגת הגר"ש שקופ –

בס' תורה יבקשו מפיהו (עמ' 257) העידו כי הגר"ש שקופ זצ"ל הי' מניח שערות הזקן בספר.

– שיטת הגר"ח קניבסקי –

במענה על השאלה "מנין יש מקילים להניח שערות זקנם בספר, אולי ע"פ קבלה מותר?" השיב הגר"ח קניבסקי: "אין לעשות כן"

(תשובותיו בסו"ס גנזי הקודש – אה"ק, תשס"ב).

– עוד דעות –

בס' גנזי הקודש פ"ג אות יח: "אין .. להטמין שערות זקנו בספרים". וע"ש שכן שיטת הגרב"צ אבא שאול; שו"ת אבני ישפה ח"ג סי"ב ענף י'.

כמה ספרים דרושים על זקן שלם גדוע...

העירני ח"א מס' שערי שמחה (להרב אהרן שמחה בלומנטל – ניו יורק, תשכ"ז – עמ' 193) "הגאון ר' אייזיק מסלונים זצ"ל נסע פעם אחת לעיר הבירה על דבר הדפסת אחד מספריו. ויהי בדרך במלון, נטפל אליו גלוח אחד מכת החדשה, וישאלהו – המעט לנו ספרים הראשונים, כי תוסיפו עליהם ספרים חדשים יום יום? שמע נא, ענהו הרב – אל תתמה על החפץ. עודני זוכר את אבי מימי ילדותי, כי בעת שנמרטה לו שצרה אחת מזקנו, הטמינה בתוך ספר. ואתה שער בנפשך, אם לשצרה אחת צריך ספר אחד, כמה ספרים דרושים על זקן שלם גדוע..."

פי"ג: עונשים

אם הלך בזקן בעוה"ז – דנים אותו בחסד וברחמים

"פעם אחד מצא הרה"ק יקותיאל יהודה ט"ב זצ"ל אב"ד סיגוט ומחבר ספר ייטב לב ועוד באיש אחד שהי' מגלח זקנו, והצטער מאוד על זה, והוכיח אותו במתק לשון, תדע, שלאחר פטירת האדם דנים אותו בבית דין של מעלה, ואם הלך בזקן בעולם הזה אזי הדין הוא בחסד וברחמים (שבהזקן מרומזין הי"ג מדות של רחמים, והוא ע"י שנשא זקן מעורר עליו המדות של רחמים), אבל אם ח"ו גילח זקנו אז קשה מאוד לצאת זכאי בדין". (ס' תפארת הזקן, ליקוטים, עמ' רטו, בשם הג"ר פייוול סופר אב"ד בוענאס איירעס, בשם הרב מענדל פריעדמאן).

פי"ד: "מסירות נפש" שלא להעביר הזקן

מסירות נפש של בחורי גור

"רובם של הבחורים, להוציא את בחורי חסידי גור, החליף בזמן המלחמה את הלבוש היהודי המסורתי בלבוש אירופאי. אך בחורי גור – ברובם הגדול – המשיכו בלבושם המסורתי: כובעי-משי, כיפות, זקן ופיאות" (ס' קידוש השם, להרב שמעון הוברבנד הי"ד, ע' 79, הו"ד בס' בקדושה ובגבורה עמ' 63).

מסירות נפש של חסידי חב"ד שלא להסיר זקנם בברית המועצות

"ברוסיה של סטלין . . . כאשר באותה תקופה (משנת תר"צ ואילך) התנכלו השלטונות במיוחד לחסידי חב"ד עוד הרבה מבשנים הקודמות. רבים נהרגו ללא משפט; רבים נשלחו לארץ גזרה בלי שנודעו עקבותיהם; רבים נאסרו וענו קשות כדי לשבור את רוחם, למען יגלו פרטים אודות חבריהם העוסקים במלאכת הקדש של הפצת התורה, היהדות והחסידות ברחבי ברית המועצות; רבים מהם השיבו את נשמותיהם הטהורות ליוצרם מאחורי סורג ובריח, בלי 'קדיש' ובלו 'קבר ישראל', ללא שיהי' מושג כלשהו לצאצאיהם ולדידיהם על שעלה בגורלם. המצור סביב חסידי ליובאוויטש התהדק יותר ויותר, כאשר כל הכוחות האימתניים של המעצמה האדירה, רוסיה הסובייטית, מפעלים במלוא העצמה כדי להלחם בחסידים ובכל מה שהם מיצגים.

"החיים ברחבי רוסיה באותם ימים הפכו לבלתי נסבלים ליהודים שומרי מצוות בכלל, ובפרט לחסידי ליובאוויטש, שלא הסכימו לותר אף על קוצו של יו"ד גם לא כלפי חוץ וגם לא כאשר הי' בזה סכנת נפשות חמורה מאד כפשוטה. החסידים לא אבו לשמוע ואף לא להעלות על דעתם להסיר חס ושלום את ה'צלם האלקים', דיקנא קדישא, אף שישנם אופנים שרבים מתירים זאת על פי ההלכה, ואף שבזכות הזקן היו נכרים בחוצות והיו 'טרף קל' למבקשי נפשם. ולאידך. היציאה מאותה מדינה היתה בלתי אפשרית לחלוטין" ("המשפיע" ר' מענדל פוטרפאס – אה"ק, תשס"א, 148-149).

* * *

מסופר אודות הרה"ח ר' דובער איטקין ע"ה (מעיר נעוול, ברוסיה) ע"י בתו (מרת שרה מלקוב מאה"ק ת"ו): "שנה וחדוש אחרי

נולדה לי אחות קטנה. השנה היתה 1936, שנה שבה עדיין לא ידעו הרבה אודות ניתוחים, וכל ניתוח כזה היווה סכנת חיים. הרופא הגדול המליץ על ניתוח, אבא שאל אם יש סיכוי ללידה טבעית ונענה על ידי הפרופסור שבמצב כזה רק אחת לאלף יולדות בלידה טבעית. אבא ישב כל הלילה ונדר להקדוש ברוך הוא שאם אימא תישאר בחיים, הוא לא יגזור לעולם את זקנו (אולי אינך יודעת, אבל בתקופה ההיא ברוסיה היתה סכנה קיומית ללכת ברחוב בזקן, והיו חסידים שאמנם לא גילחו את הזקן, אבל גזרו אותו. אבא נדר שאפילו את זה לא יעשה). אמנם, אחרי שנולדה אחותי בלידה טבעית ב"ה, וזקנו של אבא הי' ארוך, היו אבא והרב לייבל קרסיק מסתתרים בלילות בגינות, בקור העז של רוסיה, מפחד הק-ג-ב שתפסו את היהודים הדתיים והענישו אותם" (ירחון "משפחה חסידית", גליון 1235, פרשת במדבר תשס"ז, עמ' 9).

מסירות נפש בסמרקנד

"בנוסף לכך, הפחד מהק.ג.ב. הי' גדול מאוד ונעשה מאמץ להסתיר כל סממן יהודי. כיון שלא רצה לגעת בזקנו, נהג ר' יוסף ללבוש תמיד, גם בימי הקייץ החמים, צעיף שיכסה את זקנו" (קורות חייו הסוערים של הרה"ח ר' יוסף גרינברג ע"ה, נדפס בשבועון "כפר חב"ד" יב שבט תשס"ט, מספר 1315, עמ' 19).

עוד עדות בענין מסירות נפש לא להסיר הזקן מאחורי מסך הברזל ברוסיה, מצינו בס' "גבורה יהודית במלכות הרשע" (זיכרונות הרב יצחק אייזיק קרסיק ז"ל בעריכת נכדו הרב יוסף קרסיק – תשרי, תשס"ד) עמ' 85 "פעם מצאתי עבודה מסוים כמכונאי במפעל גדול, וכיון שהייתי יעיל מאוד בעבודה (במיוחד בהשוואה לשאר העובדים הגויים), וכן בגלל שנתתי שוחד למנהל העבודה, הוא הסכים להעלים עין משמירת השבת שלי. שבתות רבות כלל לא הופעתי לעבודה, ובמקצת שהופעתי, הסתובבתי במפעל בחוסר מעש ולא חיללתי את היום הקדוש. עם הזמן הוגבר הפיקוח על העבודה בשבת, עקבו במיוחד אחרי יהודים שיש להם חזות יהודית-דתית, זקן וכו'. מנהל העבודה חשש ופחד מהתנהגותי בשבת, והוא אמר לי: 'אם תגלח את זקנך, ולא תהי' לך חזות יהודית – אסכים שתמשיך לא לעבוד בשבת. אחרת הנך מפוטר מיידית מהעבודה'. כיון שלא הסכמתי לגלח את זקני, וכמובן שלא לחלל את השבת, נאלצתי להתפטר מהעבודה, ושוב חזר מצבנו הכלכלי לעוני מחפיר, ורעב קשה. משנותרתי בביתי בלי

כל פרנסה, התחלנו למכור את הריהוט שבבית, ובכסף לקנות מזון מנמלי, פת לחם לקיום. כשאזלו כל חפצי הריהוט יצאתי לרחובות לחפש מזון, והנה אני מוצא את עצמי נובר בפחי אשפה למצוא שיירי מזון וחפצים ישנים. לרגע אחד לא הרהרתי בלבי לגלח את הזקן או להפסיק בשמירת שבת חס וחלילה, כך חונכנו שקיום התורה והמצוות אינו נתון לשום פשרות ולשום היתרים או וויתורים, בכל מצב שהוא, גם כשהמצב קשה מאוד ואפילו כשרעבים לפת לחם."

"תחתכו קודם את הראש"

"החסיד ר' יחיאל יוסף ריבקיין . . השלטונות הקומוניסטים . . אסרו אותו. בבית הסוהר סבל יסורים רבים, כפי שמתאר בהתרגשות רבה בנו ר' זושא: "בתחילה רצו הרשעים לחתוך את זקנו שעוטר את פניו, אבל אבא התנגד בכל תוקף. הוא לא חשש מהם ואמר בעוז – 'אם אתם מתעקשים לחתוך את הזקן, תחתכו קודם את הראש' . . כשראו את עמידתו התקיפה, עזבוהו לנפשו" (מכ"ע בית משיח גליון 473).

מסירות נפש על גידול הזקן בארה"ב

"אבי-מורי, הרב משה יוסף שוורץ ז"ל . . השתייך לחסידי מונקטש, והי' קשור אל הרה"ק בעל מנחת אלעזר זצ"ל. כשהגיע לגיל 22 ראה שמצב הפרנסה דחוק מאד, והחליט להגר לארה"ב כדי לסייע בכלכלת המשפחה . . אמר המנחת אלעזר . . ליהודי הזה יש עקשנות ועזות דקדושה, הוא לא יתפעל לעולם מאמריקא ולא יתקלקל שם ! . . וכך הי'. גם לאחר שהיגר לארה"ב, שמר אבא על צלמו החסידי, ומעולם לא נגע בזקנו, ואפילו במקצת . . גם כאשר ממש לא הי' לנו מה לאכול, והעניות בבית היתה נוראה, אבא לא ויתר אפילו על דקדוקי מצוות. עוד בהיותו בהונגרי' הוציא קבלה על שחיטה. בילדותי, היתה תקופה שהציעו לאבא לעבוד כמשגיח כשרות בבית מטבחים בפאר-ראקוויי, ניו יארק. חברי ועד הכשרות היו אנשים מודרניים והם דרשו מאבא שיקצץ מחצית מזקנו וילך עם חליפה קצרה. אבא אמר להם שאת החליפה הוא מוכן לשקול אם לקצר, אבל את הזקן – בשום אופן לא" (ראיון עם הרב נפתלי שוורץ, מזקני חסידי צאנז, שבועון כפר חב"ד, ט' אדר תשס"ח, עמ' 14).

* * *

"באותם ימים [שנת תר"ץ], יהודי עם זקן הי' מראה מאד נדיר

בערי אמריקה, ואבי [הרב אברהם שארפשטיין ז"ל] סיפר לנו שסבל רבות בגלל הזקן שגידל, במקרים רבים זרקו עליו אבנים או גידפו אותו כשהלך ברחוב" (שבועון כפר חב"ד שם, חדשות, עמ' 14).

* * *

איש לא העז לחשוב על אפשרות של גידול הזקן לפני בואו של הרבי הרי"צ לארה"ב

"...זכה הרב פאגעלמאן להיות נוכח במעמד המרגש, כשהרבי הרי"צ הגיע לארה"ב בט' אדר-שני ת"ש. 'אני זוכר כמו היום את מראה פניו הק' של הרבי הרי"צ כשירד מהספינה. מה שבלט באופן מדהים היו העיניים שלו. ראינו רק את העיניים, זוג עיניים חודרות לב. פניו הקדושות הביעו מראה מאויים. זה הי' מעמד מאויים, נורא הוד... מיד הודיע הרבי הרי"צ שלא הגיע לארה"ב כפליט שמחפש מנוחה ומרגוע, אלא כדי לעבוד קשה על הפחת רוח חיים של יהדות בקרב יהודי אמריקה... באותו יום הודיע הרבי הרי"צ על ייסוד ישיבת 'תומכי תמימים' בניו-יורק... לאחר חג השבועות הרבי הרי"צ זימן אז אליו תלמידים אחדים מ'תורה ודעת' שלמדו חסידות אצל הרב גייקובסון. לשלשה מהם הורה לעבור ללמוד ב'תומכי תמימים'.. אבל גם אלה שלא עברו ל'תומכי תמימים' הושפעו מיד באופן עמוק מהגעתו של הרבי. 'הרבי דרש, מיד עם בואו, שכולם יגדלו זקן ופיאות. באותו זמן זה נשמע גרוע יותר מדרישה לחבוש תרבושים טורקיים. אי אפשר הי' להעלות על הדעת אפשרות כזאת. להסתובב באמריקה עם זקן ופיאות?! הרי זה לא ייתכן! הגר"י הוטנר, שהי' אז ראש ישיבת ר' חיים ברלין, הגיע אל הרה"ג ר' שמואל לויטין וניסה להשפיע עליו שידבר עם הרבי הרי"צ שיוותר על הרעיון המשונה שלו.. 'חייבים להסביר לרבי', כך טען, 'שבאמריקה זה פשוט לא ילך. לא היו בניו יורק בחורים שיסכימו לגדל זקנים; אבל המציאות הוכיחה אחרת. אני זוכר את הבחור הראשון שראיתי שהעז לגדל זקן, זה הי' הרה"ח ר' שלום בער גורדון ז"ל, שעשה זאת ממש במסירות נפש. אי אפשר לתאר זאת כיום, איש לא העז לגדל זקן באותם ימים, מציאות כזאת פשוט לא היתה קיימת. גם ראשי-ישיבות ורבנים.. התהלכו מגולחי זקן. איש לא העז לחשוב על אפשרות של גידול זקן, לפני בואו של הרבי הרי"צ נ"ע לארה"ב. ומובן שזו היתה האווירה גם בישיבת 'תורה ודעת'. הזקנים הראשונים שצמחו בישיבה היו של הבחורים החב"דניקים'. אבל לא רק בזה התייחדו הבחורים שהתקרבו

לחב"ד ולמדו עדיין ב'תורה ודעת'. 'הם בלטו בכל הנהגתם החסידית ויראת שמים שלהם. הם בלטו גם בהקפדתם על הידורי מצוה שונים. איש לא שמע בכלל על הדברים הללו עד שהגיעה ליובאוויטש לאמריקה" (זכרונותיו של הרה"ג הרה"ח ר' צבי הירש פאגעלמאן, מייסד ומנהל מוסדות חב"ד בעיר וואוסטר שבמדינת מאסצ'וסטס במשך בערך שבעים שנה (משנת תש"ב) – נדפס בשבועון כפר חב"ד, ה' שבט תשס"ט, מס' 1314, עמ' 22). וע"ע אג"ק ח"ט עמ' רמז (ממכתב כ"ה מנ"א תשי"ד): "רק חניכי ליובאוויטש מילדי אמריקה מקפידים על זה וענינים כמו אלו".

* * *

גידול פאות גם בזמן הגזירה

"מלכות זדון גזרה גזירה לאסור על היהודים לגדל פאות, בימי הסליחות הלך חסיד אחד לבית הכנסת לומר סליחות, ושכח להחביא הפאות מתחת לכובעו.

"שוטר שפגש את החסיד רצה לעצרו, וצעק כנגדו 'פאות', 'פאות'! יהודים שעברו ברחוב, שיחדו את השוטר בכסף, והלה שחרר מיד את החסיד. כשהחסיד הגיע בשמחה לבית הכנסת, אמר 'מה שקרה לי עכשיו עם השוטר הגוי, מזה אני מבין לכוון פסוק בתורה בפרשת התוכחה 'ישא ה' עליך גוי... אשר לא תשמע לשונו' (דברים כח, מט), שלכאורה איזה קללה יש כאן, והרי אפשר ללמוד את הלשון והשפה של הגוי? אבל עתה נתברר לי, שהשוטר הגוי צעק 'פאות', 'פאות', והוא התכוון לכסף... שפת דבור כזה קשה להבין'..." (ס' הליכות עולם, ראש השנה, סתקפ"א סי"ז ספורים ומשלים הערה 5).

פט"ו: מניעות מצד כיבוד אב ואם

מרן החזון איש: אין להורים להביע דעה בענין גידול הזקן

"הי' בן תורה אחד שהוריו התנגדו בכל תוקף שיגדל זקנו, וכשנסע לביתו שבחו"ל לפסח ולסוכות הי' מגלח זקנו, וכשחזר לשיבה גידל שוב את זקנו. בחורף תשי"ב נתיישב שעליו להחליט, אם לגלח או לגדל. ושאל את רבינו [החזון איש] והשיבו: גידול זקן מנהג ישראל הוא, ואין להורים מה להביע דעה בזה!" (ס' מעשה איש – תולדות החזו"א – ח"א עמ' קסה).

"גם שמעתי שבחור משוויץ שבהיותו בארץ ישראל גידל זקן ולבש לבוש ארוך, חשש שכאשר יחזור לשוויץ במראהו החדש יחששו הוריו לשלוח את בניהם לארץ – מסרו שמרן [החזו"א] אמר לו שאינו צריך לשנות את לבושו" (רשימת המשגיח הגה"צ רבי דב יפה, נדפסה בס' מעשה איש ח"ג עמ' כז).

מרן החזון איש: "זקן אינו מדת חסידות, אלא עיקר"

"שאלתי: מדת חסידות שההורים יהיה להם צער מזה, מה עדיף? ושאל: איזה מדת חסידות? אמרתי לו: גידול זקן. ואמר: זקן אינו מדת חסידות, אלא עיקר. מדת חסידות היא הנהגה שהתורה דורשת רק מיחידים, מחסידים, אבל מה שהוא דרך התורה לכולם – הוא עיקר. והוסף: למה שיצטערו ההורים, אדרבה, הם צריכים לשמוח. [כשבאתי הביתה, אכן אמרו לי הורי ז"ל: החלטת לגדל זקן, טוב!]".

[פרקי הוראות והדרכות בעבודת ה' ממרן החזו"א וצוקללה"ה – מרשימותיו של הגה"צ המשגיח רבי דב יפה, נדפסו בס' מעשה איש (תולדות החזו"א) ח"ג עמ' כז. והו"ד בזה גם בס' פאת זקנך הלכה למעשה – ירות"ו, תשס"ח – עמ' פז].

פמ"ז: מניעות מצד שידוכים (ושלום בית)

האם נכון לקצר את זקנו בשביל שידוך?

– דעת מרן החזון איש זצ"ל –

“אם ענין הזקן הוא כל כך קובע אצל המדוברת – סימן שאינה כראוי”

“ת”ח אחד חפץ עבור בתו בבחור שזקנו היה מגודל הרבה, וכיון שחשש שבתו לא תסכום לבחור כזה, יעץ לבחור לקצר את זקנו. כאשר בא הבחור לשאול בעצת רבינו, לא הסכים שיקצר. גם אמר שאם ענין הזקן הוא כל כך קובע אצל המדוברת סימן שאינה כראוי, אמנם יכולה היא עוד להיות כראוי, אבל בשעה זאת אינה כראוי. גם אמר: הרי טוב לאדם שיהא לו מבחן מה היא המדוברת, ואם היא מסכימה לזקן – הוא כבר סימן מה. הבחור כמוכן שמע לעצת רבינו, ולא הסכים לקצר זקנו, והשידוך נגמר גם כן.” (“פרקי הוראות והדרכות בעבודת ה' ממרן החזון איש זצוקלה”ה” מרשימותיו של הגאון הצדיק רבי דב יפה – נדפס בס' מעשה איש (תולדות החזו”א) ח”ג עמוד כז).

המחשבה שע”י גילוח הזקן ימצאו שידוך יותר בנקל – כבר דחה הקדוש ה”חפץ חיים”

“ויש שמגלחים מתוך מחשבה שבזה ימצאו שידוך יותר בנקל, וכבר דחה הקדוש ה”חפץ חיים” זצ”ל בספרו “תפארת אדם” סיבה זו בטוב טעם, וברור שחייבים לחנך היום את הבנות לחפש חתן גדול בתורה ובמדות טובות ויר”ש, ומה שהבחור מגדל זקן או לובש מלבוש ארוך שלא יהא לזה שום הכרעה במי לבחור לבנות עמו גורלן לעולמים, ואז תזכה לסייעתא דשמיא לבנות בית לתפארת בישראל. וראוי למחנכות בבתי הספר להדגיש לבנות שרק הגדלות בתורה ויר”ש ומדות טובות הוא שיקבע אצלן עם מי לבנות עתידן!” (שו”ת תשובות והנהגות ח”ה סרס”ד).

גידול הזקן – עאכו”כ זקוקים לברכת ה' בזמן הנחת היסוד לבנין עדי עד

“במענה למכתבה מר”ח תמוז, בו כותבת בקשר עם חתונה במשפחה, והכלה מבקשת שלפחות עד לחתונה יוריד האב את זקנו ובאם לאו וכו’.

“ואף שבכלל לא זו הדרך לענות לאחד בענינים הנוגעים לשני

הוספות למילואים והשמטות (ח"ב: פרקי נימוק וסיכום פט"ז) סא

ובפרט שברוב הפעמים אי אפשר לאחר לדעת המצב לכל פרטיו ועאכו"כ לדעת מה שבלב השני, בכל זה לגודל התמהון באתי במענה, והתמהון הוא בשנים:

"א) אשר אדם מבוגר, שהרי כבר כלה היא, יחסה להאב ובפרסום תלוי במילוי דרישה מעין האמורה, ואדגיש עד היכן הגיעו הדברים שמפרסמת את הדרישה וכו'.

"ב) שהמדובר במשפחת חב"ד, שבודאי ידוע להם (או עכ"פ צריך להיות ידוע), שלדעת נשיאי חב"ד ענין גידול הזקן, הוא דבר שבהלכה, ועוד וגם זה חשוב, שסגולה מיוחדת בזה להמשכת ברכת השם בריבוי כמבואר בארוכה בכתבי אדמו"ר הצמח צדק, והרי בכל יום ובכל מקרה זקוק האדם לברכת יוצר האדם בורא העולם ומנהיגו, ועאכו"כ באופן עיקרי זקוקים לברכה בזמן הנחת היסוד לבנין עדי עד כחתונה ונשואין, ודוקא בקשר לחופה ונשואין באים בדרישה ובתביעה ובאופן אולטימטי, שיעשו ההיפך מהאמור, ח"ו!

"עוד נקודה עלי להוסיף בעצם הדבר אפילו באם הי' המדובר באינם יהודים להבדיל שמתפשטת האפנה בשנים האחרונות לגדל זקן ומתקופה לתקופה מתרבים הנוהגים כן, ו(על דרך סגנון מכתבה) מביטים עליהם כבני אדם מן הישוב.

"איני יודע מדת השפעתה שלה על הנ"ל אבל הרי אמרו רז"ל [ראה פיה"מ להרמב"ם הקדמה לאבות; רמ"א בהקדמתו למחיר יין, ועוד] קבל את האמת ממי שאמרו, ויהי רצון שתצליח להסביר להנ"ל את המוזר שבכל הענין ואת אי הגיוני שבו נוסף על הנקודה מצד ההלכותי כאן ובפרט שאבי' נהג בגידול הזקן זה מזמן" (לקו"ש חל"ב ע' 249; אג"ק – ליובאוויטש – חכ"ג עמ' תיז).

ברכה לבני הישיבות המגדלים זקנם שיזכו לזיווג הגון

ראה לעיל במילואים לח"ב פ"א בדברי הג"ר יצחק יוסף בשם אביו הגר"ע יוסף שליט"א "וזכורני בימי צעירותינו, עד כמה מרן אאמו"ר הי' מזהיר... להשאיר את הזקן ולסדרו, והבטיח ברכה לבני הישיבות שלא יגלחו את זקנם שיזכו לזיווג הגון לשם שמים לעבודתו יתברך".

* * *

"עם וואָלט געווען אַ גלייכע זאַך פאַרן צום שווער אויפן ציון מיט דעם צלם אלקים"

מסופר בס' מקדש ישראל עמ' 248 (בנוגע חתונת ר'...):

"כשנכנס [החתן] ליחידות לקראת יום הולדתו (ט"ז תמוז תשח"י) הזכיר את ההצעה אודות זוגתו (בת הרב...), ואמר לו רבינו: "...איך וואָלט געוואָלט עפעס בעטן, עס וואָלט געווען אַ גלייכע זאָך אַז דו זאָלסט פאַרלאָזן אַ באַרד. דיין טאַטע האָט געהאַט אַ באַרד, דיין זיידע האָט געהאַט אַ באַרד. דייןע זיידעס האָבן געהאַט בערד. ניט ווייל איך וויל, נאָר ווייל דער אויבערשטער וויל". אח"כ ביקש שרבינו יואיל לסדר קידושין. ואמר לו רבינו: אם תקיים מה שביקשתי ממך, אעשה מה שאתה מבקש ממני. כשבועיים לאח"ז ביום ועש"ק קיבל טלפון מהרחמ"א חדקוב [מזכיר הרבין] ואמר שרבינו רוצה לדעת האם הוא מקבל על עצמו מה שדיבר עמו ביחידות, ובאם כן, שיניח פתק היום בעת קבלת שבת על עמוד התפלה (שטענדער) שלו. ואמר שמקבל על עצמו לגדל זקן. בחודש אלול של אותה שנה פגשו רבינו ב'770' ואמר לו: 'עס וואָלט געווען אַ גלייכע זאָך פאַרן צום שווער אויפן ציון מיט דעם צלם אלקים'".

כשאשתו מתנגדת לגידול הזקן – זהו בגלל שבעלה אינו רוצה בזקן

"שלום בית – [הרה"ח ר'] ראובן שאל פלוני: מדוע אינך מגדל זקן? והוא טען שאשתו לא מרשה לו ללכת עם זקן. ענה לו ראובן: רגע – רגע, זה לא הוגן, אני שואל אותך למה אתה הולך בלי זקן, ואתה מעביר את הנושא לאשתך? רש"י כותב על טענת אדם הראשון: 'האישה אשר נתתה עמדי' – כאן כפר בטובה, ז"א אם הגבר מאשים את האישה הרי שכפר בטובה, וזאת למה? כי הרי כתוב: 'אישה כשרה עושה רצון בעלה', והיות שאנחנו מאמינים, שאשתך אישה כשרה [שהרי נשים (שהן פלג גופא) חוזרות בגלגול רק בגלל בעליהן, ובדור הזה כולנו גלגולים] הרי שבדרך ממילא, אתה הוא זה שלא רוצה זקן ואשתך הכשרה, עושה רצון בעלה ומתנגדת, וכל זה בגלל שאתה, באמת, אינך רוצה בזקן". (ס' "שהרבי יחייך" אודות הרה"ח ר' ראובן דונין – אה"ק תשע"א – עמ' 104).

פי"ז: מניעות מצד פרנסה והשפעת גידול הזקן בעניני פרנסה ובריאות הגוף

הכבא סאלי: אם לא תמנע בעלה לגדל זקן – יתכפרו מחצית מעוונותי

"מרגלא בפומי", שמי שיקבל על עצמו שלא לנגוע בזקנו, ואף לא לטרקו, ע"מ שלא לתלוש אף שערה, מובטח לו שחצי מעוונותיו ימחלו לו. פעם בא אליו אברך בעל תשובה, וסיפר לו שעז רצונו לגדל זקן, כי שמע על ענין מחילת העוונות שאמר הרב, אך מה יעשה שאשתו מתנגדת, ענה לו הכבא סאלי שיכול הוא להבטיח לאשתו שגם לה יתכפרו מחצית מעוונותי, אם לא תמנע אותו לגדל זקן" (ס' מאור ישראל – תולדות ה"בבא סאלי" זיע"א).

אם היו שומעים לדברי – כבר הי' נראה שינוי ממשי במציאות הפרנסה

"...אם היו שומעים לדברי היינו בהנוגע ל"ג תקו"ד, וע"פ המבואר בפירוש המלות להצ"צ ע"פ והוא רחום ס"ד (נדפס גם בתהלים יהל אור הוצאת קה"ת), וזוגתו בהנוגע להשייטל (ע"פ המבואר בזהר ח"ג קכ"ו ע"א) – כבר הי' נראה שינוי ממשי במציאות הפרנסה נראה בעיני בשר אפילו, ומה יש בידי לעשות בשני ענינים אלו נוסף על הדבור?" (אגרות קודש – ליובאוויטש – ח"י עמ' שיא).

אתה רוצה שהקב"ה יעזור – ואתה בעצמך אינו מקיים רצונו

"א מאל איז געקומען אין ליובאוויטש פרייטיג בייטאג אַ בחור און האָט געבעטן זיך מ'זאל אים אַריין לאָזען אויף יחידות, ביי אים איז אַ זאָך וואָס איז נוגע אין לעבן. . ער דער בחור איז געווען אַלט 28 יאָר, און האָט געהאַט ברידער און שוועסטער, יעצט האָט מען גערופן איינעם אַ ברודער צום פריזיוו [צבא], איז ער געקומען צולויפן צום רבי'ן נ"ע [הגה"ק האדמו"ר מוהרש"ב מליובאוויטש], בעטן פאַר'ן ברודער. דער רבי נ"ע האָט אים געהייסען גיין בעטן אַ ברכה באַ דער באַבע רבקה [אשת הגה"ק אדמו"ר מהר"ש מליובאוויטש]. די באַבע רבקה האָט באַ אים געפרעגט: דו ווילסט אַז דער אויבערשטער זאָל דיר העלפן, און דו אַליין טוסט ניט דאָס וואָס דער אויבערשטער וויל (ער פלעגט גיין אָן אַ באַרד) (מיומנו של המשב"ק הרה"ח דובער יוניק ע"ה, מסיפורי הרבנית מרת נחמה דינה ע"ה – אשת הגה"ק האדמו"ר מוהרי"צ מליובאוויטש).

גידול הזקן – סגולה מיוחדת להמשכת ברכת השם בריבוי

“גידול הזקן . . סגולה מיוחדת בזה להמשכת ברכת השם בריבוי כמבואר בארוכה בכתבי אדמו"ר הצמח צדק, והרי בכל יום ובכל מקרה זקוק האדם לברכת יוצר האדם בורא העולם ומנהיגו” (אג"ק – ליובאוויטש – חכ"ג עמ' תיז).

כדי להיות תורה וגדולה במקום אחד : בשביל זה צריך לגדל זקן – רוח הקודש בגלוי –

סיפר החסיד הנגיד רבי יששכר דוב ווייס ע"ה (מלאס אנג'לס, קליפורניא):

ואולי כדאי שאסיים בסיפור הזקן המעטר את פני...

בשנות הכ"ף כתבתי וביקשתי ברכה מהרבי [מליובאוויטש] – שיהיו אצלי תורה וגדולה במקום אחד. זמן מסוים אחרי כתיבתם של אותם מכתבים הייתי ביחידות, והרגשתי שעכשיו אולי שעת רצון לבקש עוד הפעם. “דפקתי על השולחן” ושאלתי וביקשתי, למה הרבי לא רוצה לתת לי ברכה ל”תורה וגדולה במקום אחד”?

פתאום הרצין הרבי מאוד ונראה הי' שנכנס לעולם אחר, ואני התפללתי לה' שתבלעני האדמה, כי נפל עלי פחד גדול והרגשתי שלחצתי חזק מדי. לבסוף אמר לי הרבי: “בשביל זה צריך לגדל זקן”. רציתי להחליט תיכף ומיד ולומר “מסכים”, אבל הרבי המשיך (כאילו קרא את מחשבותיי) שלפני החלטה כזו צריך אדם להימלך בבני ביתו ולהחליט על כך מתוך יישוב הדעת וכו' ועם זאת צריך לזכור ש”אל יבוש מפני המלעיגים”.

מאז אותה יחידות חלפו שנים ונושא הזקן ירד מהפרק עד לפני שלוש שנים. זה הי' ביום א' דחג השבועות בשנת תשמ”ט, בעת התפילה במחיצת הרבי עמדתי בהתרוממות רוח, והיחידות היא חזרה ועלתה לנגד עיני והחלטתי בו במקום לקיים את דברי היחידות.

לא סיפרתי על החלטתי לשום אדם, ההחלטה הזאת היתה רק במחשבותי, והנה, לתדהמתי והפתעתי העצומה, בהתוועדות שלמחרת דיבר פתאום הרבי על הענין של “ג' תיקוני דיקנא” ואמר שיש אנשים סוחרים וכו', שסוברים שיהי' להם הפסד אם יגדלו זקן, אבל אם ידעו כמה רווח והצלחה יהי' להם מזה, לא היו חושבים ככה כלל!

מכירי וידידי וכן שאר העולם שנוכחו בהתוועדות זו, אמרו לי אחר כך שהם בטוחים שהרבי התייחס בדבריו במיוחד אלי, אבל אני

הוספות למילואים והשמטות (ח"ב: פרקי נימוק וסיכום פי"ז) סה

הרי ידעתי שכבר החלטתי אתמול, והרבי ברוח קודשו קרא את מחשבותיי ועורר אותי בשיחה זו, ודיבר כאילו ישר אלי. זה ענין של רוח הקודש בגלוי ממש בלי שום ספק! (מאמר ע"ד ימי חייו, נדפס עוה"פ בשבועון "כפר חב"ד" ח' סיון תשע"א).

**פי"ח: העברת הזקן אצל ש"ן, כהן, שו"ב (ועוד)
ובירור דין גילוח הזקן לענין נאמנות וחזקת כשרות**

אות ג ("שוחט ובודק") (עמ' תתכב ואילך):

**בירור שנת כתיבת תשובת הגה"ק האדמו"ר מוהרי"צ בענין שו"ב
המספר זקנו**

ראה אגרות קודש אדמו"ר מוהרי"צ חלק טו (לחתנו הגה"ק מליובאוויטש והרבנית הצדקנית זי"ע) עמ' קיג (מכתב ד שבט תרצ"ב): "חתני יקירי הרב . . . בזה הנני שולח לך קונטרס שכתבתי בהיותי בשנת תרנ"ט בחו"ל על אדות ענין תספורת הזקן, וחפצי הי' אשר תבקרו הדק היטיב, ותשים לבך ודעתך להעריך איזה דברים עיונים בפלפול בענין זה, כי השעה צריכה לכך".

רצה שוחט עם זקן

"אבא [הרב אברהם שארפשטיין] זכה להכיר את הרבי [מוהרי"צ מליובאוויטש] בצורה אישית. הי' ידוע מראש שהביקור בארה"ב [בשנת תר"ץ] יהי' ארוך ורצו לבחור שוחט שישחט עבורו בתקופת שהותו באמריקה. הרבי נ"ע בחן מספר שוחטים ובדק את החלפים שלהם ומתוכם הוא בחר באבא. על פי הבנתי הוא בחר בו לא רק בשל כישוריו כשוחט, אלא גם משום שרצה שוחט עם זקן, וכל השוחטים האחרים הי' ללא זקן" (שבועון כפר חב"ד, מס' 1270, חדשות עמ' 14).

אות ד – עלי' לתורה (עמ' תקמה; תתלב):

עלי' לתורה למגלח זקנו במספרים – דברי רבינו יהודה החסיד
ועכשיו אנו רואים מפורש בדברי רבינו יהודה החסיד "מגולח זקנו אפילו במספרים . . . אסור לקרואתו לספר תורה", כנ"ל במילואים והשמטות לח"א בערכו, ע"ש בארוכה.

אות ה: שונות (הקפדות שונות נגד המסירים זקנם):

**סופר סת"ם שמסיר את זקנו בסם
– שיטת הגרי"ש אלישיב –**

כתב הג"ר יצחק זילברשטיין, חתנו של הגרי"ש אלישיב, בספרו "חשוקי חמד" ע"מ גיטין (אייר, תשס"ח) עמ' שלה (שייך לגיטין נד, ב):

"ושמעתי מהרב שאול קרביץ שליט"א ששאלו את מו"ח מרן הגרי"ש אלישיב שליט"א איזה תפילין להעדיף, האם הפרשיות של סופר העטור זקן, או של סופר אחר שהכתב שלו גם הוא יפה כהראשון, אלא שמסיר זקנו בסם, והתפילין של בעל הזקן יקרים במאה דולר, האם לבזבז מאה דולר בשביל סופר המגדל זקן? והשיב יש לבזבז עוד מאה דולר ולקנות את הפרשיות של אותו סופר המגדל זקן. ובבבא בתרא (דף נח) מבואר שהוא אמגושא דהוה חטיט שכבי, כי מטא למערתא דרב טובי בר מתנה תפשיה בדיקניה, אתא אביי, אמר ליה במטותא מינך, שבקיה. וביאר הבן יהוידע (שם) שלכן תפסו בזקנו, משום שההבדל בין קטן שאין בו דעת לגדול הוא בזקן, והדיקנא קדישא בא להראות על דעת, ולכן תפסו רב טובי בזקן, כדי לומר להווא אמגושא שאין לו שכל, ולמה לו הזקן.

"ויעוין בשם הגדולים (מערכת גדולים אות י) שכתב וז"ל: מהר"ח יוסף ויטאל אבי הרב מהרח"ו כתב התפילין בקדושה ובטהרה בכונה וטבילה. וכבר השבח השביח הרמ"ע ז"ל בתשובותיו (סימן לח) את מהר"י הנזכר ובספר חזיונות כתוב כי מרן מהר"י קארו ז"ל אמר למהרח"ו בשם המגיד כי חצי העולם מתקיים בזכות מר אבא ע"י התפילין הכשרים שכותב, עכ"ל שם הגדולים".

עוד בענין אם לקבל תלמיד בלא זקן בשיבה

"ומה שכותב בנדון אלו שהולכים בלא זקן, רק שמבטיחים שכאשר יהיו בהישיבה דווארשא אזי יגדלו זקנם, הנה הוא א"א לבא להישיבה דווארשא בלא זקן, כי שם עלולים להתקבל רק אלו שבהנהגתם החיצונית ג"כ מתנהגים כראוי" (אג"ק אדמו"ר מוהרי"צ נ"ע ח"י עמ' מט – ממכתב י"ג כסלו תרצ"ב. [ומ"ש "הישיבה דווארשא" – הכוונה לישיבת תומכי תמימים ליובאוויטש בעיר ווארשא]).

הכרח זקן מגודל אצל מדריכים במחנה קיץ [וכיו"ב]

"בקשר עם הקייטנא קבלתי הערות מאיזה אנשים, אשר הצלחת השפעת הקייטנא היתה גדולה עוד יותר באם היו כל המדריכים מתאימים גם בחיצוניותם לאותם הענינים שרצו להחדיר בהילדים, ותיכף הוסיפו שמוכן שבהנוגע לתורה ומצות ע"פ שו"ע הי' הכל בסדר אבל ענין הזקן חסר אצל כמה מהמדריכים, ורואים במוחש שזקנו מגודל של מי שהוא עושה רושם על אלו שבא עמם במגע ובפרט על ילדים בגיל רך לפי ערך, שהרי זוהי דוגמא חי' מהלכת מכל

אותן הדמויות של גדולי ישראל כפי שהם מצוירים בדמיון הילדים ואפילו המבוגרים, וכידוע מענה שענו לאחד מגדולי העולמות שע שהוכיח לפ"ד בכמה ראיות היפך פס"ד [הצמח צדק] בשו"ת שלו חלק יו"ד סי' צ"ג, שלאחר כל הפלפולים שאלו איש מבין השומעים, איך לדעתו היתה צורתו של משה רבנו מקבל התורה, באם הי' מגודל זקן, ומבלי חשוב הרבה ענה הגדול הנ"ל שבודאי ופשיטא שהי' זקנו מגודל, אף שבפירוש הוזכר רק לאהרן הכהן, ושאל לפי תומו השואל הנ"ל, שאם ברור ההיתר כ"כ למה מאידך גיסא פשוט בעיניו לא זו בלבד אלא גם בעיני או"ה שמשה רבינו הי' זקנו מגודל, והבכך ק"ל. ידוע מאמר חז"ל אין צועקין על העבר, אבל בעינין זה כוונתי בהנוגע לעתיד עוד יותר מאשר בעבר, ויהי רצון שיקבל דברי האמורים כפי כוונתי שמטרתם לטובתו ולטובת ב"ג שתליט"א בגשם וברוח גם יחד" (אג"ק – ליובאוויטש – חלק מילואים ממכתב י"ג מנ"א תשי"ח).

* * *

גידול הזקן למוהל

אגרות קודש – ליובאוויטש חלק מילואים (ממכתב שלהי מנ"א, תשכ"ב) [הבא לקמן נכתב על גליונות מכתביו של אחד ממזכיריו, בו כותב ע"ד בחירת אחיו (שאותה תקופה עדיין לא גידל זקנו) – כמוהל לבנו].

יראהו*: (נזיר כג, סע"ב) דע"י הקדמת לילה אחד – זכתה לארבע דורות מלכות.

(ב) אגה"ק לאדה"ז סכ"א: ידוע לכל גודל מעלת הזריזות כו' הנאמר ונשנה בדרז"ל כו' עיי"ש.

(ג) משם מוכח דרוקא זריזות מראה על שמחה וחפץ למלאות רצון קונו ולעשות נח"ר ליוצרו.

(ד) מסילת ישרים פ"ו ואילך.

* * *

[1]** ת"ח ות"ח על הבשו"ט. כן יבש"ט תכה"י.

(* יראהו: לאחיו – והוא במענה על מ"ש במכתבו הא', אשר אחיו מסכים לגדל זקנו, אבל לא מיד אלא במשך הזמן.

(**) ת"ח ות"ח . . . [2] ג"ז מצוה כו': במכתבו הב' (לאחר שהראה לאחיו את המענה הא' דלעיל):

הוספות למילואים והשמטות (ח"ב: פרקי נימוק וסיכום פי"ח) ט

[2] [להיות המוהל] ג"ז מצוה רבה היא.

השייכות: גדולה מילה שנכרתו עלי' יג' בריתות – יגמה"ר (תו"א ס"פ לך), שהם יג' ת"ד (הצ"צ עה"פ והוא רחום – מילואים לתהלים).

* * *

דעת מרן החזון איש אודות השיטה ללכת בלי זקן כדי לקרב בני
אדם אל התורה

"את השיטה ללכת בלי זקן ובמעיל קצר כדי לקרב בני אדם אל
התורה – ראה כהפרזה" (רשימת המשגיח הגה"צ רבי דב יפה, נדפסה
בס' מעשה איש – תולדות החזו"א – ח"ג עמ' כז).

היום בוקר טלפן אלי אחי שי' וגם זוגתו תחי' להביע את ברכתם למזל טוב על הבן,
ואמר שכהוראת כ"ק אדמו"ר שליט"א החליט כבר להתחיל בגידול זקן מיד.

לפי זה יהי' הוא המוהל אצל בננו שי' ביום א' הבע"ל.

אף שענין הגדלת זקן אצלו הי' קשור בענין הברית מילה שלנו, אמר אחי שי' שעושה
זה כי זה הוראת כ"ק אדמו"ר שליט"א, היינו שאף אם מפני סיבה לא הי' יכול להיות
המוהל, הי' רצונו לקיים ההוראה.

על כללות הבשו"ט שבמכתבו – כתב רבנו (כפנים [1]).

על מ"ש בשם אחיו, אשר "אף אם מפני סיבה לא הי' יכול להיות המוהל, הי' רצונו
לקיים ההוראה" – הקיף רבינו את התיבות "להיות המוהל", וכתב (בפנים [2]).

גדולה מילה שנכרתו עלי' יג' בריתות: נדרים ספ"ג.

ת"ד: = תיקוני דיקנא.

הצ"צ עה"פ והוא רחום – מילואים לתהלים: יהל אור לתהלים עה"פ (צח, לח) ע' תרכו
ואילך.

פי"ט: הדרת פנים – זקן

“לא יהי' לך אלהים אחרים על פני”

– היינו שלא יפגום את הצלם אלקים בידינו בגלחו את זקנו –

“לא יהי' אלהים אחרים על פני, אם האדם זוכה שמקדש ומטהר את עצמו בקדושת אבותיו והולך בדרך הטוב והישר והרצוי' לפני ה' זוכה לצלם אלקים, וכמאמר הכתוב (דברים כ"ח) וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך, וחלילה אם האדם חוטא הוא פוגם בצלם אלקים, וזה שאמרו חז"ל היום אמרתי לכם אנכי ד' אלקיך וקבלתם היום התורה ויש לכם צלם אלקים תראו לשמור לבל יוצרך ליטול אותו מכס, וזהו פנים בפנים דיבר ד' עמכם (דברים ה') שזכו לפני אלקים להצלם אלקים, וכמו שידענו מהבעש"ט הקדוש ומהצדיקים הק' כי בפרצופי אנשים הכירו מצבם בעניני רוחניות, ואם חוטא ח"ו הוא פוגם בצלם אלקים ושורה עליו הסט"א, וזהו לא יהי' לך אלהים אחרים על פני היינו על פניך שלא תפגום ותחטאו את הצלם אלקים ותשרה עליך אלהים אחרים, ומה גם המקלקל את הצלם אלקים בידינו בגלחת זקנו, וזהו מצות עשה יראה כל זכורך את פני האדון ד' אלקי ישראל (שמות ל"ד) שיבואו לירושלים עם הצלם אלקים ולא יראה את פני ד' ריקם, ואז יקוים בנו וראו כל עמי הארץ כי שם ד' נקרא עליך ויראו ממך” (ס' תפארת שמואל – להרה"ח רבי שמואל צבי, אחי הגה"ק בעל “ישמח ישראל” מאלכסנדר – ס' ויקרא, שבועות, אות כ [עמ' כא במהדורת תשס"ח]).

מרן החזון איש: “לאנשים של היום נאבד חוש היופי”

“[החזון איש] שאל אותי: 'למה בכלל צריך להוריד את הזקן?'. ועניתי: 'ליופי!' פרץ החזון איש בצחוק ואמר: 'לאנשים של היום נאבד חוש היופי!' [ואדרבה, אדם עם זקן הוא אדם יפה]” (עדות הג"ר אברהם טוקר, מח"ס בכורי ארץ, נדפסה בס' מעשה איש – תולדות החזון איש – ח"ו עמ' קז).

* * *

הוי עז כנמר – שיהי' עליו צלם אלקים

“בזביחת היצר ובעבודת השי"ת צריך להזהר שלא רק בסתר ובהצנע יהי' יר"ש כי לפעמים יאמרו לו הבעל דבר איך לא תבוש את עצמך להתנהג החסידות בגלוי ולמה יאמרו הבריות שאתה חסיד הלא

הוספות למילואים והשמטות (ח"ב: פרקי נימוק וסיכום פי"ט) עא

די לך להיות יר"ש וחסיד בסתר ובהצנע כשאחרים לא יראו אותך וכו' וגם מייעצו להסתיר צלם אלקים מעל פניו, אבל באמת לא כן הוא וכבר כתב הטור ריש או"ח והרמ"א שם דכלל גדול בעבודת השי"ת הוי עז כנמר שלא יבוש מפני המלעיגים לעולם יהא אדם יר"ש בסתר ובגלוי וצריך שיהי' עליו צלם אלקים לילך בפיאות ובזקן שיכירו בו כל רואיו כי הוא זרע ברוך ה"י. (ס' צדה לדרך להג"מ בעל ויגד יעקב מפאפא, מע' עבודה אות ג', ונעתק בהנהגות צדיקים ח"ב עמ' תשס"ח ובס' הררים התלויים בשערה, שער חמישי, פירות הנושרים ס"א).

* * *

"מכחש זה מה שכתוב בזה"

[בנוגע קבוצה של תלמידים מגודלי זקן הניצולים מאירופה, דרך רוסיא יפאן ושנגהאי ועכשיו נסעו ברכבת למונטריאל דרך שיקגו, ועל הרכבת קיבלו פניהם אנ"ש שבשיקגו:] "...טוב הדבר שהעריך מאמר במה"ע אודות התלמידים שי'. ונכון הדבר שיהי' פוטוגרפי' שלהם, שכאו"א מהם יהי' נראה כמו שהוא בתלבושתו, ולא כמו התמונות של הגלוחים עם יארמאלקע בראשם וספר בידם, כלומר מכחש זה מה שכתוב בזה" (מכתב ז' מרחשון, תש"ב, נדפס באג"ק אדמו"ר מוהרי"צ נ"ע חי"ז עמוד רמז).

* * *

עוד ע"ד ה"טענה" דאיכא בגידול הזקן משום "גאוה" (עמ' תתמו-תתמוז; תתס)

"ויש להוסיף ולבאר גם בנוגע להלכות שחיטה – שיש חמשה דברים שפוסלים את השחיטה: שהיי', דרסה, חלדה, הגרמה, עיקור (חולין ט, א; רמב"ם הל' שחיטה רפ"ג; טושו"ע יו"ד רסכ"ג) – כפי שהם בעבודת האדם... חלדה – כחולדה זו התחובה בחורין (פרש"י חולין שם): ישנם כאלה שעבודתם היא באופן של הסתר, שלא יכירו בהם. ולדוגמא: כשמדובר אודות הידור מצווה – אינו רוצה שיכירו בו, שלא יאמרו שהוא 'א' פאָרפרומטער', וכיו"ב, ולכן עושה זאת בהצנע.

"ובמילא, בנוגע לענינים כאלה שאי אפשר לעשותם בהצנע, כמו גידול זקן – אינו עושה אותם כלל... וצריך לידע שחלדה פוסלת, אלא צריך לעבוד עבודתו באופן גלוי, ולא יבוש מפני המלעיגים (כמבואר בסעיף הראשון דשולחן-ערוך אורח-חיים). ומה שטוען שאינו רוצה

לעשות זאת משום יוהרא, שלא יבוא לידי ישות – הרי לא מדובר כאן אודות ענינים שבהם נתפרש שאין לעשותם מפני יוהרא, כמו תפילין דרבנו תם (ראה שו"ע הרב או"ח סל"ד ס"ו), ובזה גופא כבר נהגו החסידים לעשות זאת בגלוי [ראה ס' 'תורת מנחם – התוועדויות' ח"א עמ' 7 ובהערה 8 שם ובשוה"ג. וש"נ].

"ובמילא, צריך לידע שטענה זו (שאינו עושה ענין פלוני כדי שלא יבוא לידי ישות) מרמה הוא את עצמו, והאמת היא שאינו רוצה לצאת ממציאותו ('ער וויל ניט אַרויסגיין פון זיך')! . . ולהעיר, שהא גופא שחושב על עצמו הרי זה ענין של ישות! כאשר יכולים לפעול במקום מסויים ענין המתאים אל הכוונה של בעל הרצון – צריכים לעשות זאת מבלי לחשוב על עצמו" (ס' 'תורת מנחם – התוועדויות' [ליובאוויטש] ח"ח [תשי"ג] עמ' 229 ואילך)¹.

* * *

אשמח אם תגלה לי את נוסח ה"לשם ייחוד" שאתה אומר לפני גילוח הזקן

"פעם נכנס אליו בחור ליטאי והחל ויכוח על נושא הזקן. בסוף השיחה אמר לו ר' ראובן: 'הדבר היחיד שקובע הוא – כמה יראת שמיים תצא לך מזה. אתה טוען שהגילוח מוסיף לך יראת שמיים? בסדר, אשמח מאד אם תגלה לי את נוסח הלשם ייחוד שאתה אומר לפני גילוח הזקן...' (לדמותו של המשפיע הרה"ח ר' ראובן דונין ע"ה, עמ' 456. [ובס' "שהרבי יחי"ך" עמ' 109 הוסיף שאמר לו הרב דונין: "אם תגלה לי את הלשם ייחוד קודשא' שאתה אומר לפני שאתה מגלח את הזקן ושמוסיף לך ביראת שמיים, עכשיו אני רץ לגלח אותו"]. וע"ע שם: "התוועד ר' ראובן ודרש בתוקף מאחד הנוכחים שיגדל זקן. משפט אחד נחרת בזכרוני. ר' ראובן אמר לו

(1) וראה שם: "מסופר על חסיד של אדמו"ר האמצעי [מליובאוויטש] שהי' קולט מאמר חסידות וחוזר עליו בטוב, ובנסיעתו (או בלכתו) מאדמו"ר האמצעי לביתו הי' חוזר המאמר בכל הישובים שהי' עובר דרכים, שפעם התאונן בפני אדמו"ר האמצעי ב'יחידות' שניתוסף אצלו ישות מחזרת המאמרים, והשיב לו אדמו"ר האמצעי: 'א' ציבעלע זאל פון דיר ווערן אָבער חסידות זאַלסטו חזר'ן'. כלומר: מה נוגע לו המציאות שלו, אם יתוסף אצלו ישות אם לאו". ביאור סיפור זה – ראה תורת מנחם – התוועדויות, ח"ג (שיחת חג הפורים תשט"ו עמ' 312-315), וגם שם: "אין מקום להתיירא ולחשוב . . אם יתחיל לגדל את זקנו ירגיש רגש של יוהרא . . ומניין הרשות על זה. ועל זה באה ההוראה מנתינת בית המן למרדכי...". ע"ש בארוכה.

הוספות למילואים והשמטות (ח"ב: פרקי נימוק וסיכום פי"ט) עג

במרירות: 'דבר כזה קדוש – איך אפשר להשאיר במקלחת?!'.

* * *

מדוע באים חברים לשכנעו לגלח את הזקן

"כאן המקום לעורר על תופעה מאד מוזרה . . שמעתי פעם ראש
ישיבה חשוב, מסר שיחה לפני בחורים, ובדרך אגב, שאל שאלה:
'מדוע כאשר בחור צעיר מעוניין להשאיר את שיער זקנו ולא לגלחו,
באים אליו חברים לשכנעו לגלח את הזקן, איזה תועלת תצמח להם
מזה? מילא, אם בחור משכנע את חברו לא להשחית את זקנו, מובן,
כיון שהוא רוצה לזכות אותו. אבל לשכנע להיפך?! איזה מצוה יש
בזה?', – ראש הישיבה נשאר בקושיא (קונט) שקר החן והבל היופי
נדפס בסוף ספר דברי שלום, פ"ו ס"ג. הערה 1 עמד שח).

הוספות למילואים והשמטות

חלק ג: טענות ומענות

**טענה ומענה א (הלא פסק מרן הב"י בשו"ע יו"ד סקפ"א
ס"י להתיר גילוח הזקן במספרים אף כעין תער):**

המקילים בגילוח הזקן במספרים ע"פ דברי השו"ע – טועים המה

ראה לעיל במילואים לח"א ערך הגה"ק מוהרש"ב מליובאוויטש ושם "מודעה רבה" שלו לכל "אחב"י מאמינים בני מאמינים" בה מבואר שהמקילין לעצמן להשחית פאת זקנם במספרים ותולים א"ע במה שהובא בשו"ע ואומרים שעושים זאת עפ"י דין דשו"ע, "עלינו החיוב להודיע ברבים כי טועים המה" – עיי"ש כל לשונו.

שם אות ד (לפי כללי הפוסקים הכרעת ההלכה היא לפ"ד האריז"ל אפילו נגד מרן הב"י) וטענה ומענה ב (הכרעת ההלכה בנדרו"ד כדעת הזהר והמקובלים):

בשו"ת תשובות ונהגות (ח"ה או"ח ס"ט) פסק (נגד הנהגת רבותיו, אף שהאריך ליישב הנהגתם) ד"למעשה נראה דיש להחמיר לישון עם טלית קטן, שהרי המג"א הביא בשם האריז"ל שצריך לישון עם טלית קטן, ועיין בהגהות רע"א (או"ח סימן קכ"ה) שכתב בענין אחר בזה הלשון 'אבל בכתבי האריז"ל כתב שיש לומר כל הקדושה עם הש"ץ עכ"ל, ואליו תשמעון, והיינו שלדברי הקדוש האריז"ל צריך לשמוע". וא"כ ה"ה בנדרו"ד דלפ"ד האריז"ל איסור חמור לחתוך או להסיר שערות הזקן בשום אופן, "אליו תשמעון", כדברי הגאון רבי עקיבא איגר זצ"ל.

שם (הכרעת ההלכה בנדרו"ד ושיטת מרן הב"י בנדרו"ד):

כן העלה דלפ"ד מרן החת"ס (חיו"ד סקל"ט-קמ) גם בפאות הזקן אסור מספרים כעין תער, ואנו חוששין לדעה זו אף שלא הוזכרה בשלחן ערוך, וכן נהגו בהונגרי' שחששו לדברי החת"ס שאנו אסורים מספרים כעין תער – בשו"ת חשב האפוד (להג"ר חנוך דוד פדווא – אב"ד דקה"ח לונדון) ח"ב סימן קכט (הועתקו דבריו לעיל במילואים לח"ב פ"ב).

שם אות יב (דגם לפ"ד המקילים הרי כו"ע מודים שיש ענין

גדול בגידול הזקן):

ראה גם תו"מ התוועדות חלק מג (משיחות אחרון של פסח ה'תשכ"ה): "אפילו לדעת המתנגדים הרי זה הידור, ולדעת הצ"צ חיובא דאורייתא".

מענה ומענה ד (ע"ד הנחגת הרמ"ע מפאנו):

"שאלה: מש"כ מרן באורחות יושר סימן הדרת פנים, צ"ע משו"ת חת"ס או"ח סו"ס קנ"ט. תשובה: רבים הכחישו זה" (ס' תשובות הגר"ח – תשובות ממרן הגר"ח קניבסקי שליט"א – תשובות חדשות סימן שצח, עמ' רז).

מענה ומענה ה (סברת ה"באר עשק" לחלק בין דרי א"י לדרי חוץ לארץ):

"התורה 'איה מקום כבודו' בלקוטי תנינא סימן י"ב, המתחלת: כשאדם הולך אחר שכלו וחכמתו, יוכל ליפול בטעותים ומכשולים רבים, זאת התורה נאמרה לענין שיחה, שהי' מדבר עמי מענין טעותים ומבוכות הרבה וקלקולים גדולים, שבאים על ידי שהולכים אחר שכלו וחכמתו. והזכיר אז את בעל המחבר וכו', שטעה ועות מאד על ידי חכמתו, שאמר, שהזקן גבוה כל כך עד שחוץ לארץ אינה יכולה לסבל אור קדשת הזקן (והגם כי כונתו גם כן להתיר בחוץ לארץ על ידי סם או במספרים כעין תער, אבל מכל מקום בזה חזק את ידי עוברי עברה, המגלחים זקנם במדינות אשכנז). ואחר כך התחיל לומר את התורה הנ"ל, עד שגמר אותה. ואז הי' זה אצלי לדבר פלא, כי אז לא שמעתי עדיין מעולם שהמחבר הנ"ל אמר טעות כזה, ה' יסלח לו, אך אחר כך דברתי עם אנשים הבקיאים בספרים ובספורים כאלה, ואמרו לי, שהוא דבר מפורסם שאמר כך בעל המחבר הנ"ל. גם שמעתי, שבספר שאלות ותשובות ב. ע. [באר עשק] מביא שטות סברא רעה וכוזבת הנ"ל, וכבר מחאו לו במאה עוכלי כל צדיקי וחכמי אמת. ובזה יכולים לראות איך דעת האדם כוזבת ואיך שאסור לסמך אל שכלו כנגד תורת משה שבכתב ובעל פה אפילו כחוט השערה, מכל שכן בדבר כזה, שמפרש בתורה אסור גלוח הזקן, ורבותינו זכרונם לברכה אמרו, שעוברין על חמשה לאוין, וכבר הלכה פסוקה, שכל דבר שהוא חובת הגוף, אין חלוק בין ארץ ישראל לחוץ לארץ כלל. ויוכל למצא אחד, שעל ידי חכמתו ודעתו יאמר סברא שאינה אמתית, שיתגלגל על ידי

זה, שיבואו להתיר חס ושלום אסור כזה, חמשה לאוין בתורה, ולחזק על ידי זה עוברי עברה, אשר ראוי לכל מחבר ספר לצעק על זה בכל מיני קולות" (ס' חיי מוהר"ן – ברסלב – ח"א סנ"א).

נספח

תשובה לתגובת רב א'
אודות ס' "תספורת הזקן במספריים וסם"
מכתב תשובה זה הי' למראה עיניו של
מרן הגאון רבי חיים קניבסקי שליט"א
וזה לשון תגובתו:
יפה כתבת
"יפה כתבת"

Rabbi Moshe Wiener
3001 West 37th Street
Brooklyn, New York 11224-1479

משה ניסן ווינער
מח"ס: • הדרת פנים זקן
• כבודה בת מלך

בס"ד. יום ראשון לסדר "והייתם נקיים מה' ומישראל", תשי"ע

בתגובה על הופעת הס' "תספורת הזקן במספריים וסם" (ניו יארק, ה'תשי"ע), קבלתי מכתב "כרטיס" (בהעלם שם מחברו) בזה"ל:

"בס"ד. כבוד הרב ווינער נ"י, למה אתה משמיט כסדר דעתו של פוסק הדור הגר"מ פיינשטיין זצ"ל שהתיר. האם אין בזה עיוות."

והנה במענה על דבריו [למען היות נקיים מה' ומישראל, ולזכות את הרבים]:

א) "דין לעבד שיהא כרבו" (עי"פ ברכות נח, ב). והלא הגר"מ פיינשטיין זצ"ל עצמו לא העלה ההיתר שלו על הכתב **ובדוקא**, וטעמו ונימוקו עמו. וכמו שהעיד הרב מיכל זלמן שורקין שליט"א בספרו מגד גבעות עולם, עמ' צו: "שמה שהגר"מ [פיינשטיין] זצ"ל לא רצה לכתוב תשובה באגרות משה להתיר את השימוש במכונת גילוח, הוא מטעם שהי' סובר שהגם שאין כאן לאו של השחתה, מ"מ צורת היהודי הוא רק בזקן!" ומה אנו נעני אבתרי?

ב) בספר הנזכר ("תספורת הזקן במספריים וסס") לא השמיט דעת הגר"מ פיינשטיין זצ"ל. ואדרבה, האריך בעמ' 6 להביא דברי גדולי דורנו (כולל הגאון ה"סטייפלער" זצ"ל, הגאון בעל שו"ת באר משה זצ"ל, ולבחי"ל – הגרי"ש אלישיב שליט"א, הגאון בעל שו"ת שבט הלוי שליט"א, הגר"מ שטרנבוך שליט"א ועוד) אודות "דעת גדול אחד להתיר". ורק היות שיש מהני"ל שהביעו דעתם בחריפות וכו' נגד ההיתר שאומרים בשם הגר"מ פיינשטיין זצ"ל – הנה "כבוד וכו' הסתר דבר" (ע"פ משלי כה, ב), ולכן שמו של הגר"מ פיינשטיין זצ"ל לא נזכר בפירוש בספר הנ"ל. [ויש להעיר שגם גדולי הרבנים הנ"ל לא הזכירו דעת הגר"מ פיינשטיין זצ"ל בזה בספריהם (חוץ מהגר"מ שטרנבוך שליט"א) – כ"א רק במכתבים וכו'].

ג) לא עלינו תלונותיכם, כ"א על כל גדולי הפוסקים שהאריכו בספריהם אודות דין מכונות גילוח – ולא מצאו לנכון להזכיר שיטתו להקל של הגר"מ פיינשטיין זצ"ל (אולי מטעם שההיתר שאומרים בשמו – הוא בעצמו לא כתבו בכתב בתשובותיו בשו"ת אגרות משה, וכנ"ל). וכן מצינו בשו"ת מנחת יצחק (ח"ד סק"יג סק"ה) שכתב "וחזיתי בספרים של גדולי האחרונים בתקוה למצוא סמך למנהג העולם להקל, אבל לא רק **שלא מצאתי היתר**, אלא כתבו בפירוש להחמיר" – ולא הזכיר כלל דעתו הידוע של הגר"מ פיינשטיין זצ"ל. וכן בשו"ת שבט הלוי (ח"י חיו"ד סקל"ו, ובעוד כו"כ מתשובותיו) העיד שכתבו "כו"כ גדולי הדורות **באין חולק** שזה תער ממש" – ושיטת הגר"מ פיינשטיין זצ"ל לא הזכיר כלל. וגם בתשובתו של הגרי"ש אלישיב שליט"א בנדו"ד (קובץ תשובות סל"ב) לא נזכר שיש שיטת הגר"מ פיינשטיין זצ"ל המיקל בנדון. גם הגר"ח קניבסקי שליט"א שהאריך נגד גילוח הזקן במספריים, בסם ובמכונות גילוח בספרו אורחות יושר ס"ה – ולא הזכיר בשם הגר"מ פיינשטיין זצ"ל להקל. ואדרבה – במכתבו הנדפס בס' הנ"ל (עמ' 4) כתב הגר"ח קניבסקי שליט"א "החזון איש אסר כל מכונה **וכ"כ כל גדולי הדור**" – ולא מצא לנכון להזכיר שיש יוצא מהכלל בשם הגר"מ פיינשטיין זצ"ל. וכן בפסק דין (מחודש ניסן, תשס"ח) שחתמו עליו גדולי דורנו שליט"א (כולל הגרי"ש אלישיב, הגרא"ל שטיינמן, הגר"ש הלוי ואזנר, הגר"מ לפקוביץ, הגר"י קרליץ, הגר"ח קניבסקי, הגר"ש אויערבאך, הג"ר נתן צבי פינקל ועוד יותר מעשרים ראשי ישיבות – שליט"א) אודות "פירצת מכונות הגילוח, אשר **אסרוהו רבותינו גדולי הדור**" – ולא הזכירו דעת הגר"מ

פיינשטיין זצ"ל כלל.

[ויש להעיר גם מתשובת הגאון רבי יעקב קמנצקי זצ"ל (שבודאי הי' ידוע לו שיטת הגר"מ פיינשטיין זצ"ל בנדון) בספרו אמת ליעקב (על ד"ח שו"ע – יו"ד סקפ"א ס"י – התשובה נכתבה לאי מנכדיו שליט"א): "ע"ד המכונה גילוח, אין זו חומרא בעלמא . . . ובאמת לא אדע אם גדולי אמריקא התירו להדיא, ויתכן ששתקו מפני שלא שאלום, והיו כמעלימים בידעם שלא יתקבלו דבריהם"].

ונסיים מענינא דיומא שי"ל שמבואר בחז"ל שכבר בזמן חורבן בית מקדשנו מסרו נפשם ע"ז, ע"י יפה ענף לאיכ"ר ה, ה: "אולי גזר כי יגלחו שערם ולא ימצאו להם פאת ראש וזקן והמה לא שמעו בקולו והקשו עורף ולז"א על צוארנו נרדפנו". [ולא הסירו זקנם ע"י מספריים כעין תער או ע"י סם].

בכבוד ובהוקרה,

משה ניסן ווינער

נ.ב. בכללות ענין הסתמכות על גדול הדור המיקל לעומת רוב פוסקים המחמירים, יש להעיר מדברי הגאון רבי ישראל סאלאנטער זצ"ל (בהקדמת ס' אור היום בענין בין השמשות – ווילנא, תרס"א), שאפילו את"ל שיש לאחוז כשיטת גדול הדור המיקל "נגד כל הפוסקים האחרים לפי שהוא ראוי לדחות את כולם" (ע"ש שכוונתו על שיטת הגר"א בענין בין השמשות), הנה מ"מ – "מי שאחוז את קולותיו מחוייב לאחוז [גם] את חומרותיו".

יו"ל לרגל שמחת הבר מצוה
של בננו היקר
הב' דוד שלמה ווינער ני"ו
שבת קודש פ' חוקת, ז' תמוז ה'תשע"ג

אנו תפילה שיזכה לתורה לחופה ולמעשים טובים
ויגדל ויתרומם בתורה וביראה
מתוך הרחבה בגו"ר
יכיר תעודתו ולא יליזו דרכיו
יצעד צעד ענק על במתי החכמה
עלה צלח ורכב על דבר אמת